

Maslina Ljubičić

Vinko Kovačić

Neke moliškohrvatske glasovne promjene pod utjecajem abruceško-moliškoga dijalekta

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
UDK 811.163.42'342.6(450.67)

U članku se analizira utjecaj abruceško-moliškoga dijalekta na moliškohrvatski fonetski i fonološki sustav, a radi usporedbe navode se i likovi iz standardnoga talijanskoga jezika. Utvrđeno je da su brojne riječi iz abruceško-moliškoga dijalekta ušle u moliškohrvatski, a glasovne promjene koje se u njima uočavaju vrlo se često događaju i u izvornim hrvatskim riječima.

Ključne riječi: glasovne promjene, hrvatski, moliškohrvatski, talijanski, abruceško-moliški dijalekt

1. Uvod

Moliškohrvatski idiom štokavsko-ikavskoga je tipa, s ponešto čakavskih primjesa. Danas se govori u trima mjestima talijanske pokrajine Molise: Mundimitar (tal. *Montemitro*), Kruč (tal. *Acquaviva Collecroce*) i Stifilič ili Filič (tal. *San Felice del Molise*).¹ Bježeći pred Turcima, Moliški su se Hrvati prije više od pet

¹ Nekoć je moliškohrvatski bio znatno rašireniji te se govorio i u drugim mjestima pokrajine Molise: Tavena (mol.hrv. *Tavela*), Palata, Mafalda (koja se do 1903. zvala *Ripalta sul Trigno*; zato je moliškohrv. naziv *Ripalta*), San Giacomo degli Schiavoni (mol.hrv. *Stijakov*), Montelongo, San Biase, Castel Frentano, Collerotondo. Muljačić (2005: 190–193) spominje i mjesta Castelmauro i Petacciatto. Isti autor navodi i nekoliko hrvatskih naseobina u drugim pokrajinama: Casacanditella, Mozzagrogna, Schiavi di Abruzzo (u pokrajini Abruzzo); Ginestra (u pokrajini Basilicata); Castelluccio dei Sauri, Castelnuovo della Daunia, Lesina, Peschici i San Vito dei Normanni (u pokrajini Puglia); Fontechiari, Ginestra degli Schiavoni, Liberi, Schiava, Villanova del Battisti, a možda i Ariano Irpino i Sant’Arcangelo Trimonte (u pokrajini Campania). O hrvatskoj jezičnoj manjini u Moliseu usp. i Toso 2008: 153–155.

stoljeća otisnuli od matične zemlje, ‘z *one bane mora* (‘s one strane mora’), iz područja između Cetine i Neretve. Prema usmenoj predaji bilo je to jednoga svibanjskoga petka, kad su s kipom sv. Lucije prešli Jadransko more. Jedan od dokaza o doseljenu Hrvata jest latinski natpis na arhitravu portala crkve Santa Maria la Nova u Palati, koji svjedoči o tome da se puk koji je došao iz Dalmacije naselio u Palati te je 1531. godine izgradio navedenu crkvu.²

Riječ je o vrlo staroj dijaspori koju se može odrediti kao etnolingvističku manjinu (Perinić 2006). Status jezične manjine u Italiji stekla je 1999. godine, kada je donesen zakon o zaštiti jezičnih manjina.³ U UNESCO-voj crvenoj knjizi ugroženih jezika moliškohrvatski (*Molise Croatian*) nalazimo u skupini ozbiljno ugroženih („seriously endangered“) europskih jezika, u koju je uvršten kao „a diaspora dialect of Croatian/South Slavonic/Indo-European“.⁴ Govornici moliškohrvatskoga za sebe kažu da govore *na našo*.⁵

Ustanovljeno je da postoje bliske veze između moliškohrvatskoga temeljnoga rječnika i govora mjesta Sumartina na Braču, Sućurja na Hvaru i Račišća na Korčuli, u koja se stanovništvo iz biokovsko-neretvanskoga područja doselilo približno u isto vrijeme kada i u Molise. Jednako tako ustanovljena je veza i s govovima jugozapadne Istre, kamo se doselilo stanovništvo iz istoga područja (usp. Sujoldžić et al. 1987: 132; Šimunović 2011: 194).⁶ Moliškohrvatski dijalekt razvijao se odvojen od ostalih hrvatskih govora, a okružen talijanskim govovima. Predio Molisea na kojemu danas žive potomci doseljenih Hrvata nalazi se u provinciji Campobasso, svega nekoliko kilometara od granice s pokrajinom Abruzzo. U dugotrajnu dodiru s talijanskim govovima, poglavito moliškim i

² Latinski natpis glasi: „Hoc primum Dalmatiae gentes incolere castrum ac a fundamentis erexere templum anno MDXXXI“.

³ Riječ je o zakonu br. 482 od 15. prosinca 1999., naslovljenu *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche* (Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana, br. 297), gdje je u članku 2 navedeno: „la Repubblica tutela la lingua e la cultura delle popolazioni albanesi, catalane, germaniche, greche, slovene e croate e di quelle parlanti il francese, il franco-provenzale, il friulano, il ladino, l'occitano e il sardo“.

⁴ UNESCO Red Book on Endangered Languages: Europe, URL: <http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_report.html>.

⁵ Danas uobičajen naziv *moliškohrvatski* (tal. *croato molisano*) odgovara povijesnojezičnoj stvarnosti i precizniji je od naziva *slavomolisano*, kao i od *slavisano*.

⁶ Moliškohrvatski je štakavski kao i govori u jugozapadnoj Istri, što Lisac objašnjava time što su govornici obaju idioma migrirali iz zaleđa Makarskoga primorja – područja nekadašnjega biokovsko-cetinskoga dijalekta (usp. Lisac 2003: 61 i 2009: 62).

abruceškim, a u novije vrijeme i sa standardnim talijanskim, moliški je hrvatski doživio znatne promjene na svim jezičnim razinama.

Neke od moliškohrvatskih fonoloških osobitosti možemo pripisati dodirima s talijanskim dijalektima toga područja, tj. s moliškim i abruceškim. Budući da se moliški talijanski dijalekt suštinski ne razlikuje od abruceškoga, često se navodi da ih se zbog toga može nazivati abruceško-moliškim.⁷ Abruceško-moliški dijalekt spada u podskupinu južnih dijalekata unutar skupine dijalekata središnje i južne Italije.⁸

Cilj je ovoga rada analizirati utjecaj moliških i abruceških dijalekata na fonetski i fonološki sustav moliškohrvatskoga idioma, koji se u pravilu ogleda i u grafiji. Kao korpus poslužiti će nam riječi zabilježene u rječnicima mundimitarskoga i kručkoga govora (Piccoli/Sammartino 2000, Breu/Piccoli 2000)⁹ i napisi iz časopisa *Riča živa* (RŽ).¹⁰ Abruceške i moliške leksičke predloške navodit ćemo iz *Dizionario abruzzese e molisano* Ernesta Giammarca (ako su u njemu zabilježeni. Radi usporedbe, navodit ćemo i likove iz standardnoga talijanskog jezika.

2. Promjene suglasničkih skupina s nazalom

2.1. Prijelaz *nk* > *ng*

Jedna od najuočljivijih osobina južnotalijanskih govora jest sonorizacija bezvučnih suglasnika u postnazalnome položaju. U abruceškim i moliškim govorima u suglasničkoj skupini *nk* dolazi do sonorizacije *k* u *g*.

⁷ Prenosimo iz enciklopedije Treccani (ET): „Il molisano non ha fundamentalmente caratteri distinti rispetto all’abruzzese, per cui è più proprio parlare di un dialetto abruzzese-molisano.“

⁸ Po Pellegrinijevoj klasifikaciji *area meridionale dei dialetti centro-meridionali* (Pellegrini 1977). Usp. i Grassi/Sobrero/Telmon 1997, Loporcaro 2009.

⁹ Iz navedenih rječnika prenosimo i izgovor. Riječi iz mundimitarskoga govora označili smo slovom *m*, a one iz kručkoga slovom *k*.

¹⁰ Časopis *Riča živa / Parola viva. Džurnal do Kroati iz Moliza / Periodico dei Croati del Molise* (Mundimitar/Montemitro: Fondazione “Agostina Piccoli”) objavljuje se od 2002. godine. Kako je dvojezičan, uz preuzete moliškohrvatske navode prenosit ćemo i talijanski prijevod.

2.1.1. Prijelaz *nk > ng* uočavamo u riječima koje su preuzete u moliškohrvatski:¹¹

mol.hrv. *mangamenat*_k [maŋga'menat] 'pogreška, grijeh', Giamm. *mangamenda* (tal. *mancamento* 'pomanjkanje, nedostatak, mana')

mol.hrv. *ingutan*_M [iŋgutan] 'nakovanj', Giamm. *ngútana* (tal. *incudine*)

mol.hrv. *kangar*_{M/K} [kàŋgar]_M ['kaŋgar]_K 'rak (bolest)', Giamm. *càŋghara, càngara* (tal. *cancro*)

mol.hrv. *dunga*_K ['duŋg^a] 'dakle', Giamm. *dungha* (tal. *dunque*)

mol.hrv. *fjanga*_{M/K} [fjâŋga]_M ['fja:ŋg^a]_K 'slabina, bok', Giamm. *fiangha* (tal. *fianco*)

mol.hrv. *mangat*_{M/K} [màŋgàt]_M nesvrš. [ma'ŋgat]_K svrš./nesvrš. 'manjkati, nedostajati',¹² Giamm. *mangà* (tal. *manicare*)

mol.hrv. *mangivat*_M [mangivàt]_M nesvrš.

mol.hrv. *ngartat*_K [ŋga'rtat] svrš. 'zamotati u papir', Giamm. *ngartá* (tal. *incartare*)

mol.hrv. *ngartivat*_K [ŋgarti'vat] nesvrš. 'zamotavati u papir'.

2.1.2. Do postnazalne sonorizacije *nk > ng* dolazi i u izvornim hrvatskim leksemima:

mol.hrv. *dvange*_{M/K} [dvâŋge]_M ['dwa:ŋg^e]_K 'bisage; muda' (ARj *dvanke, dvanjke* 'bisage')

mol.hrv. *zelenga*_{M/K} [zèlênga]_M [ze'le:ŋg^a]_K 'kruška (vrsta)¹³ (usp. hrv. ARj *zelenka* 'vrsta grožđa i smokava zelenkaste boje')

mol.hrv. *ušenga*_{M/K} [ùšênga]_M ['uše:ŋg^a]_K 'uš' (hrv. dij. *ušenka*)

mol.hrv. *tang*_{M/K} [tâŋg]_M [taŋg]_K neod. 'tanak'

mol.hrv. *tangi*_{M/K} [tâŋgi]_M [ta'ŋgi]_K odr. 'tanki'

mol.hrv. *tango*_M [tângo] pril. 'tanko'.

¹¹ Iz časopisa *Riča živa* prenosimo primjer u kojemu je talijanska riječ *concorso* realizirana s prijelazom *nk > ng*: *Tege premjane na tercu edicijunu kongorsa* (tal. *I lavori premiati nella terza edizione del concorso*).

¹² U ovome radu kao zasebne primjere prenosimo vidske likove glagola onako kako su zapisani u mundimitarskome odnosno kručkome rječniku.

¹³ Za kruč je zabilježena i inačica *zelenka* [ze'le:ŋka].

Navedeni nominativ neodređenoga oblika pridjeva 'tanak' u moliškohrvatskome nema nepostojanoga *a*. Oblik *tang* nastao je postnazalnom sonorizacijom skupine *nk* (> *ng*) češćega alomorfa /*tank*/.

2.2. Prijelaz *nč* > *nž*

2.2.1. U moliškohrvatskome susrećemo posuđenice iz moliških i abruceških govora koje pokazuju da je u tim govorima došlo do postnazalne sonorizacije palatala *č* > *ž*:

mol.hrv. *dinundžat*_K [dinu'ndžat] svrš. 'prijaviti, potkazati', Giamm. *dənungià* (tal. *denunciare*)

mol.hrv. *dinundživat*_K [dinundži'vat] nesvrš.

mol.hrv. *provindža*_K [pro'vi:ndž^a] ¹⁴ 'pokrajina, provincija' (tal. *provincia*)

mol.hrv. *kondžert*¹⁵ 'koncert', Giamm. *cungiertə* (tal. *concerto*)

mol.hrv. *undža*_M [ûnž^a] 'unca, mjera za težinu', Giamm. *òngə, ungə* (tal. *oncia*)

mol.hrv. *gandž*_K [gandž] 'klin, kuka', Giamm. *ɣangə* (tal. *gancio*)

mol.hrv. *frandžez*_K [fran'dž^e:z] 'francuski', Giamm. *frangésə* (tal. *francese*)

mol.hrv. *mandžin*_K [ma'ndži:n] 'ljevoruk; lijevi', Giamm. *manginə* (tal. *mancino*).

2.2.2. Do iste promjene dolazi i u dvije hrvatske riječi kojima osnova završava na *n*, a tvorene su sufiksom *-čič* i *-čina*:

mol.hrv. *zvondžič*_M [zvònžič] 'zvončić' (hrv. *zvončić*)

mol.hrv. *gujendžina*_{M/K} [gujènžina]_M, [guje'ndžin^a]_K 'kišna glista, gujavica'.

U moliškohrvatskome postoji riječ *gujina* ('trbušna glista, trakavica'), koja je dala derivacijsku osnovu za tvorbu imenice *gujendžina*, uz dodatak augmentativnoga i pejorativnoga sufiksa *-čina*, koji se u moliškohrvatskome pojavljuje i u drugim riječima (npr. *zmijerčina*_M [zmijèrčina] 'zmijurina'; *haljerčina*_M [hałèrčina] (pogrdno od *halja*) 'haljinetina, haljetina').

¹⁴ Rječnik *Dialettando* ima oblike u kojima je *nž* u moliškome (*previnge*), u abruceškome (*provinge*, uz *province*), u govoru Puglie (*provinge*).

¹⁵ Primjer iz RŽ: *kondžert* do muzike klasike (tal. *concerto di musica classica*).

2.3. Prijelaz *nc > nʒ*

U moliškohrvatskome uočavamo postnazalnu sonorizaciju kojom se suglasnički slijed *nc* mijenja u *nʒ* kako u posuđenicama iz talijanskog abruceško-moliškoga dijalekta, tako i u hrvatskim riječima.¹⁶

2.3.1. Navodimo nekoliko moliškohrvatskih talijanizama:

mol.hrv. *uzandza*_{M/K} [ùzânʒa]_M [u'za:ndz^a]_K 'običaj', Giamm. *usanʒə* (tal. *usanza*)

mol.hrv. *pačendzja*_M [pàčêñʒja] *pačendza*_K [pa'tʃe:ndz^a] 'strpljenje', Giamm. *pačəñʒə*, *pačénʒə*, *pačèñʒiə*, *pačénʒiə* (tal. *pazienza*)

mol.hrv. *imbortandza*¹⁷ 'važnost' (tal. *importanza*)

mol.hrv. *pindza*_K ['pindz^a] 'klijesta' (tal. *pinza*)

mol.hrv. *kandzuna*_{M/K} [kànʒùna]_M [ka'ndzu:n^a]_K 'pjesma', Giamm. *canʒónə*, *canʒòɥnə* (tal. *canzone*)

mol.hrv. *minorandza* 'manjina' (tal. *minoranza*).¹⁸

2.3.2. Istu promjenu nalazimo u hrvatskim leksemima:

mol.hrv. *sundze*_M [sûnʒe], *sundza*_K [su'ndz^a] 'sunce' (hrv. *sunce*)

mol.hrv. *kondze*_M [kônʒe], *kondza*_K [ko:'ndz^a]¹⁹ 'konac' (hrv. *konac*)

mol.hrv. *kondzič*_M [kònʒič] 'končić' (hrv. *končić*)

mol.hrv. *rizandze*_M [rizánʒe], *rizandze*_K [riza:'ndz^e] 'rezanci' (hrv. dij. *rizanci*)

mol.hrv. *žumandze*_M [žumánʒe] 'žumanjak, žumance' (hrv. *žumance*)

mol.hrv. *gumandze*_M [gùmânʒe/gumánʒe] 'groblje' (hrv. *gumance*, dem. od *gumno*).

U osnovi mundimitarske riječi *gumandze* prepoznajemo leksem *gumno* (var. *gumno*, lik koji postoji i u moliškohrvatskome). Riječ *gumandze* nastala je elipsom, odnosno metonimijskom promjenom značenja od toponima *Brdo do Gumandzi* jer se to brdo nalazi pokraj mundimitarskoga groblja. Kao deonim,

¹⁶ Osim u južnoj Italiji, sonorizacija *nc > nʒ* postoji na području Grčke, Albanije i Makedonije (Lisac 2008).

¹⁷ Primjer iz RŽ: *Sekolike su sotolineal imbortandzu do ovihi ingondri* (tal. *È stata da tutti sottolineata l'importanza di questi incontri*).

¹⁸ Primjer iz RŽ: *kano minorandza linguistika* (tal. *come minoranza linguistica*).

¹⁹ Moliškohrvatski oblik *kondze* tvoren je prema oblicima s alomorfom bez nepostojanoga *a* (hrv. nom. *konac*, gen. *konca*).

gumandze je dobilo općenito značenje 'groblje'. Slijed *nʒ* sadržava i toponim *Fundzumela* [Funʒumela] 'zdenac i predio općine Mundimitar'.

2.3.3. Konsonantsku skupinu *nd* nastalu sonorizacijom od *nt* nalazimo i u moliškohrvatskome *lindzun* [li'ndzu:n]_K, [linʒûn]_M 'plahta'.²⁰ Rešetar je početkom 20. st. zabilježio likove *lencûn* i *lindzûn*. Naveo je abrućeško-moliške likove *lenzole*, *lenzule*, uz objašnjenje da je u moliškohrvatskome došlo do zamjene sufiksa (Rešetar 1997: 252). No, za razliku od abrućeških i moliških govora (usp. Giamm. *linzólo*, *linzióla*, *linzóra*, *lanʒuóla*, *lenzóru*), u primorskim govorima u Hrvatskoj likovi na *-un* obilno su zastupljeni. Primjerice, u govoru Korčule *lencûn*, a u sjevernočakavskim govorima *lincûn* (Skok II, 304), a još u vrijeme kad su moliški Hrvati napustili domovinu na istočnoj obali Jadrana, Marulić piše *lancun*,²¹ lik koji je i danas najčešći u srednjoj Dalmaciji.²² Stoga zaključujemo da je moliškohrvatski oblik kao nesonoriziran donesen iz matične zemlje 'z *one bane mora*, te se u novoj domovini sonorizirao pod utjecajem okolnih talijanskih dijalekata.

2.4. Prijelaz *nt > nd*

2.4.1. Za razliku od standardnoga talijanskoga jezika, u abrućeško-moliškome dijalektu bezvučni se suglasnici *t*, *p* i *f* ozvučuju kad se nađu iza *m* i *n* (usp. Giammarco 1960: 45). Posuđenice iz tih govora brojne su u moliškohrvatskome. Postnazalna sonorizacija *t > d* vrlo je česta u konsonantskoj skupini *nt*, koja prelazi u *nd*. Primjerice, već u samome imenu mjesta *Mundimitar*, moliškohrvatskome ekvivalentu službenoga talijanskoga imena *Montemitro*, uočavamo prijelaz *nt > nd*. Jednako tako i u imenu drugoga moliškoga gradića, *Mundinegar* (tal. *Montenero di Bisaccia*). Brojni su primjeri riječi u kojima se ozvučuje dental u izvornoj latinskoj suglasničkoj skupini *nt*, koja se čuva u standardnome talijanskome jeziku:

mol.hrv. *ndenzijuna*_K [ndendzi'ju:n^a] 'namjera', Giamm. *ndenzíónə* (tal. *intenzione*)

mol.hrv. *prond*²³ 'spreman', Giamm. *prondə* (tal. *pronto*)

²⁰ Primjer iz rječnika Kruča (s.v. *dudzina* 'tucet'): *na dudzina lindzuni* 'dvanaest plahta'.

²¹ Marko Marulić, *Svarh muke Isukarstove*, st. 673–674: *Zaviv ga u lancun bil, za veliku milost, / u grob ga položil Osip, svih grihov prost.*

²² Likovi *lincun*, *lencun*, *lancun* potječu od lat. *lintheum* 'platno' (izvedenica od *linum* 'lan'). Deminutivni oblik *linteđlu(m)* nastavlja se u talijanskome *lenzuolo* i u gore navedenim abrućeškim i moliškim likovima.

²³ Primjer iz RŽ: *Večeru do Vijilje je bilo sve prond* (tal. *La sera della Vigilia era tutto pronto*).

mol.hrv. *tendat*_{M/K} [tèndàt]_M [te'ndat]_K svrš. 'pokušati, iskušati; opipati, popipati',²⁴ (tal. *tentare*)

mol.hrv. *tendivat*_{M/K} [tèndivàt]_M [tendi'vat]_K nesvrš. 'pokušavati, iskušavati; opipavati, pipati'

mol.hrv. *korènda*_K [ko'rendà] 'električna struja', Giamm. *currènda* (tal. *corrente*)

mol.hrv. *dendišt*_K [den'dišt] 'zubar', Giamm. *dàndéštà* (tal. *dentista*)

mol.hrv. *vulenda*_M [vulèndà] 'volja, želja', Giamm. *vulundà* (tal. *volontà*)

mol.hrv. *džuvendu*_M [žuvèndù], *džuvindu*_K [džuvín'du] 'mladež', Giamm. *ggiuvindù* (tal. *gioventù*)

mol.hrv. *galandomin*_{M/K} [galàndomin]_M [gala'ndomin]_K 'pravi gospodin, odličnik', Giamm. *galandòmà*, *yalandómà*, *yalandyómànà* (tal. *galantuomo*)

mol.hrv. *imbortand*²⁵ 'važan' (tal. *importante*)

mol.hrv. *presidend*²⁶ 'predsjednik' (tal. *presidente*)

mol.hrv. *veramend*²⁷ 'uistinu, doista' (tal. *veramente*).

2.4.2. Osim u posuđenicama, prijelaz *nt* > *nd* uočavamo u moliškohrvatskome prilogu *undra*_K ['u:ndr^a] 'unutra',²⁸ u kojemu je ispadanjem vokala u slijedu *nut* nastala skupina *nt*, koja je potom prešla u *nd* (*nut* > *nt* > *nd*): *unutra* > **untra* > *undra*. Isti suglasnički slijed, *ndr* (< *ntr*), nalazimo u posuđenicama iz moliških i abruceških govora:

mol.hrv. *kundra*_K [k'u:ndr^a] 'protiv', Giamm. *còndrà*, *cundrà* (tal. *contro*)

mol.hrv. *kundrada*_M [kùndràda] 'predio', Giamm. *cundratà*, *cundrèdà* (tal. *contrada*).

2.4.3. Vrlo čestu odliku hrvatskoga jezika, razrješivanje završnih suglasničkih skupina ubacivanjem nepostojanoga *a*, uočavamo u moliškohrvatskoj riječi *parenat*_{M/K} [pàrenat]_M [pa'renat]_K (tal. *parente* 'rođak').

²⁴ Usp. Giamm. *téndaziònà* (tal. *tentazione*).

²⁵ Primjer iz RŽ: *Jena delegacijuna parlamendara iz Kroacije je činila nu imbortandu vizitu našimi gradi* (tal. *Una delegazione parlamentare croata ha fatto un'importante visita ai nostri paesi*).

²⁶ Primjer iz RŽ: *presidend Ufiča za minorandze u Parlamend* (tal. *presidente del Dipartimento per le minoranze in Parlamento*).

²⁷ Primjer iz RŽ: *Ma oni ke je veramend autor do ovoga prlja je Alfredo Ricci* (tal. *Ma colui che è veramente l'autore di questo "prlj" è Alfredo Ricci*).

²⁸ Ovaj je lik iz kručkoga govora, u kojemu postoje i inačice *unutra* [u'nu:tr^a], *utra* [u:'tr^a]. Mundimitarski je oblik *unutra*.

Upravo zbog nepostojanoga *a* ta imenica završava suglasnikom *t*, za razliku od oblika *parend*, koji navodi u svojem rječniku Giammarco za abruceške i moliške talijanske govore.²⁹ U moliškohrvatskome u padežima u kojima nema nepostojanoga *a* nalazimo oblike sa suglasničkom skupinom *nd*: nasuprot nominativu *parenat* genitivni je oblik *parenda*_{M/K} [pàrènda]_M [pa're:nd^a]_K.³⁰ Jednaku alternaciju alomorfa vidimo u brojnim drugim primjerima:

mol.hrv. *teštamenat*_{M/K} [teštàmenat]_M, gen. [teštàmènda]_M; [tefta'menat]_K, gen. *teštamenta* [tefta'me:nd^a]_K 'oporuka', Giamm. *təštamiəndə*, *təštamèndə* (tal. *testamento*)

mol.hrv. *kunat*_M [kùnat], gen. [kùnda] 'račun', Giamm. *cónda*, *cundə* (tal. *conto*)

mol.hrv. *parlamenat*_K [parla'menat], gen. *parlamenda* [parla'me:nd^a] 'parlament, rasprava', Giamm. *parlamèndə* 'rasprava'³¹ (tal. *parlamento*).

Imenica ženskoga roda *punda*_{M/K} [pùnda]_M, ['pu:nd^a]_K 'vršak, šiljak' homonim je genitivnomu obliku imenice muškoga roda *punat*_{M/K} [pùnat]_M, ['punat]_K 'točka, mjesto, bod'. U Giammarcovu rječniku oblik *pundə* u ženskome rodu znači 'vršak', a u muškome rodu 'točka'. Odgovarajući su oblici u talijanskome *punta* i *punto*.

2.5. Prijelaz *mp > mb*

Ilustrirajući promjenu *nt > nd* naveli smo primjer *imbortand* (tal. *importante*), u kojemu uočavamo i prijelaz *mp > mb*. Naime, u abruceškim i moliškim govorima u skupini *mp* dolazi do postnazalne sonorizacije, kao primjerice u obliku *cumbrà* (tal. *comprare* 'kupiti'), koji navodi Giammarco. I u moliškohrvatskome nalazimo riječi s promjenom *mp > mb*, preuzete iz okolnih talijanskih dijalekata: mol.hrv. *kumbanijja*_{M/K} [kumbàñija]_M [kumba'ñij^a]_K 'društvo',³² Giamm. *cumbagnié* (tal. *compagnia*)

²⁹ U moliškohrvatskome postoji, s drugim značenjem, također *parend* (gen. *parenda*) 'otac jednoga supružnika roditeljima drugoga, prijatelj'.

³⁰ U vezi s alternacijom alomorfa *parenat/parend* Breu (1998: 341) objašnjava da je riječ o djelovanju analogije. Analizirajući mundimitarski govor Menac-Mihalić i Sammartino (2003: 42) primjećuju da su rijetki slučajevi kada se ne umeće nepostojano *a*, poput *njurand* (tal. *ignorante*). Taj oblik odgovara abruceško-moliškomu *gnurandə*, a u mundimitarskome postoji i inačica *njuranat*, gen. *njuranda*.

³¹ Giammarco navodi kao prvo značenje riječi *parlamèndə* 'zaruke, prosidba; sastanak rodbine mladenaca radi dogovora o vjenčanju i piru', a zatim 'rasprava'. Navodi i likove bez postnazalne sonorizacije *nt > nd*: *parlamentu*, *parlamintu* 'govor'.

³² Za usporedbu navodimo čakavski lik *kumpañija* (Šimunović 2006: 225).

mol.hrv. *lamba*_K ['la:mb^a] 'svjetiljka, lampa', Giamm. *lambə, lamba* (tal. *lampa*)
 mol.hrv. *kambisand*_M [kambisənd] 'groblje', Giamm. *kambəsandə, kambisandə* (tal. *camposanto*)
 mol.hrv. *mbič*_M [mbič] 'teškoća, problem', Giamm. *mbécca, mbicca* (tal. *impiccio*)
 mol.hrv. (se) *mbičat*_M [(se) mbičət] svrš. 'zaplesti, zamrsiti', povr. 'uplesti se',
*mbičat*_K [mbi'tjat] 'ispriječiti, zasmetati; zaplesti, zamrsiti', Giamm. *mbəccìà, mbiccìà* (tal. *impicciare; impicciarsi*)
 mol.hrv. (se) *mbičivat*_M [(se) mbičivət] nesvrš. 'zaplitati, mrsiti', povr. 'uplitati se',
*mbičivat*_K [mbit'ivat] 'ispriječiti, zasmetati; zaplesti, zamrsiti'
 mol.hrv. *mbašt*_M [mbəštət] svrš. 'smiješati', Giamm. *mbaštə* (tal. *impastare*)
 mol.hrv. *mbaštivat*_M [mbəštivət] nesvrš. 'miješati'.³³

Promjenu *mp > mb* prepoznajemo u toponimima *Kambovaš*_M [Kambòvəš] (službeno talijansko ime glavnoga grada pokrajine Molise jest *Campobasso*)³⁴ i *Kambomarin* (talijansko je ime toga mjesta *Campomarino*).

Postnazalnu sonorizaciju *p > b* uočavamo posebice u skupini *mbI*, koja nastaje od *mpl*, npr. u abruceško-moliškome glagolu *cumbli* (Giamm.), koja odgovara talijanskome *compire* i *cómpiere* ('završiti, dovršiti, izvršiti; ispuniti'), a potječe od vulg. lat. **compire* i **complēre* (< kl. lat. *complire* 'napuniti, dovršiti'). Skupinu *mbI* nalazimo u moliškohrvatskim riječima *kumbletat*³⁵ 'upotpuniti' i *kumblimende*_M [kumblimēnde] 'kolači koji se darivaju rođacima i prijateljima prigodom vjenčanja', *kumblumjend*_K [kumblu'mjend] 'slatkiš koji biva ponuđen na proslavama' (usp. tal. *complimento*).

Postnazalna sonorizacija dovela je također do prijelaza *mpr > mbr* u abruceško-moliškome dijalektu, npr. u riječi *mbrəssionə* (Giamm.) 'utisak, dojam' (tal. *impressione*). U moliškohrvatskome nalazimo posuđenicu *mbresijuna*.³⁶ Preuzimanje riječi s inicijalnom suglasničkom skupinom *mb* predstavlja inovaciju u moliškohrvatskome fonološkom sustavu.

³³ U mundimitarskome sinonim je *misit* [mišit] 'mijesiti', glagol koji je naveden u tome značenju i u kručkome govoru, [mi'sit].

³⁴ U Giammarcovu rječniku nalazimo da se stanovnik Campobassa naziva *cambəščiana*.

³⁵ Primjer iz RŽ: *Su kumbletal ovu lipu skuadru* (tal. *Hanno completato questo illustreramento*).

³⁶ Primjer iz RŽ: *Su ponil njihove mbresijune oš njihove rikorde u Zagreb* (tal. *Hanno portato le loro impressioni e i loro ricordi a Zagabria*).

2.6. Prijelaz *nf* > *mb*

Suglasnički slijed *mb*, koji je vrlo čest u moliškohrvatskome, potječe i od latinske skupine *nf*, koja doživljava spomenutu promjenu u moliškim i abrućeškim talijanskim govorima. U standardnome talijanskome jeziku skupina *nf* nije promijenjena pa talijanskome *infilare* odgovaraju abrućeško-moliški likovi koji počinju suglasničkom skupinom *mb*, kao i prilagođenica koju nalazimo u moliškohrvatskome:

mol.hrv. *mbilat*_{M/K} [mbilät]_M [mbi'lat]_K svrš. 'nanizati', Giamm. *mbə̀lə̀*, *mbilə̀* (tal. *infilare*)

mol.hrv. *mbilivat*_{M/K} [mbilivät]_M [mbili'vat]_K nesvrš. 'nizati'.

Istu promjenu prepoznamo i u sljedećim riječima:

mol.hrv. (*se*) *mburmat*_M [(se) mbürmät] svrš. (povr.) 'obavijestiti (se)'; *mburmat*_K [mbu'rmät] svrš. 'obavijestiti', Giamm. *mburmə̀* (tal. *informare*)

mol.hrv. (*se*) *mburmivat*_M [(se) mburmivät]; *mburmivat*_K [mburmi'vat] nesvrš. (povr.) 'obavješćivati (se)'

mol.hrv. *kumbeta*_M [kùmbeta], *kumbata*_K [ku'mbat^a] 'vrsta bombona' (tal. *confetto*)

mol.hrv. *kumbina*_{M/K} [kùmbîna]_M [ku'mbi:n^a]_K 'granica', Giamm. *cumbinə̀* (tal. *confine*)

mol.hrv. *kumbinivat*_{M/K} [kumbinivät]_M [kumbini'vat]_K nesvrš. 'graničiti', Giamm. *cumbənə̀* (tal. *confinare*)³⁷

mol.hrv. *tamba*_{M/K} [tâmba]_M [tamb^a]_K 'zadah, smrad', Giamm. *tambə̀* (tal. *tanfo*)

mol.hrv. *mbača*_K [mbat^a] 'nasuprot, prema', Giamm. *m bbaccə̀*, *m bbaccia* (tal. *in faccia*).

Zanimljiv je kručki talijanizam koji pokazuje karakterističan abrućeško-moliški prijelaz *nf* > *mb*, ali i sraštanje člana s posuđenim leksemom, dok u mundimitarskome nije došlo do aglutinacije:

mol.hrv. *limbern*_K [li'mbe:rn] 'pakao', Giamm. *imbernə̀* (tal. *inferno*)

mol.hrv. *imberan*_M [imberan] 'id.'

³⁷ U moliškohrvatskome postoji homonimni glagol *kumbinivat*_{M/K} nesvrš., uz svršeni *kumbinat*_{M/K} [kumbinät]_M 'učiniti što neprilično, loše' [kumbi'nat]_K 'složiti, sastaviti, sklopiti, učiniti'. Odgovara talijanskomu *combinare*. Giammarco bilježi za abrućeške i moliške govore *cumbənə̀*, gdje se kao i u standardnome talijanskome jeziku čuva skupina *mb*.

2.7. Prijelaz *nv* > *mb* (> *mm*)

Poput *nf*, i skupina *nv* može u moliškim i abruceškim talijanskim govorima prijeći u *mb*, a zatim se u nekim slučajevima asimilira u *mm*. Refleks latinskoga *nv* prepoznajemo u kručkome glagolu u kojemu je došlo do prijelaza *nv* > *mb*:

mol.hrv. *kumbindžit*_k [ku'mbi:ndžit] svrš. 'uvjeriti', *kumbindživat* (tal. *convincere*)
mol.hrv. *kumbindživat*_k [kumbindži'vat] nesvrš. 'uvjeravati'.

Standardnotalijanskomu *invece* u okolnim južnotalijanskim govorima odgovaraju oblici s incijalnim *mb*, a znatno češće s *mm*. U mundimitarskome nalazimo oblik koji počinje s *mb*, dok u kručkome počinje s *m*:

mol.hrv. *mbeč*_M [mêč] 'umjesto toga, naprotiv', Giamm. *mbéca* (tal. *invece*)
mol.hrv. *meč*_k [me:tj] 'a, naprotiv',³⁸ Giamm. *mméca*.

Navodimo još nekoliko moliškohrvatskih riječi preuzetih iz okolnih talijanskih govora u kojima je *m* nastalo redukcijom geminate *mm* (< *mb* < *nv*):

mol.hrv. *mitat*_{M/K} [mìtät]_M [mi'tat]_k svrš. 'pozvati', Giamm. *mmatà*, *mmità*³⁹ (tal. *invitare*)

mol.hrv. *mitivat*_{M/K} [mìtivät]_M [miti'vat]_k nesvrš. 'pozivati'

mol.hrv. *kumit*_{M/K} [kùmît]_M [ku'mi:t]_k 'svadbena svečanost i ručak', Giamm. *cummità* (tal. *convito*)

mol.hrv. *mendat*_k [me'ndat] svrš. 'izmisliti lažnu priču', Giamm. *mmendà* (tal. *inventare*)

mol.hrv. *mendivat*_k [mendi'vat] nesvrš. 'izmišljati lažne priče'.

Osim navedenoga glagola *mendat*, u kručkome govoru nalazimo i glagol *nvendat* svrš. [nve'ndat] 'izumiti, pronaći', *nvendivat* nesvrš. [nvendi'vat], koji je formalno bliži standardnotalijanskomu *inventare* 'id.'. U Giammarcovu rječniku uz gore navedeni oblik *mmendà* nalazimo i likove sa skupinom *nv* (*nventà*, *nvandà*).

³⁸ Prenosimo primjer i kručkoga rječnika: *ti greš van, meč ja stojim doma*. U istome govoru postoji i veznik *meč-za* ['metj 'za] 'umjesto' (tal. *invece di*) koji se rabi u konstrukciji s infinitivom.

³⁹ Giammarco bilježi i oblik s aferezom, bez prijelaza *nv* > *mb* > *mm*: *nvatà* (tal. *invitare*).

3. Asimilacija suglasničkih skupina *nd* i *mb*

U južnim talijanskim dijalektima često dolazi do asimilacije suglasničkih skupina *nd* i *mb*. Tako nastaju pojačani nazalni suglasnici *n* i *m*, koji se pišu kao dvostruki suglasnici (udvostručeni suglasnici / geminate, tal. *consonanti doppie/geminate*). U moliškohrvatskome geminate se reduciraju.

3.1. U već spomenutoj sintagmi 'z *one bane mora* u riječi *bana* 'strana' uočavamo razliku u odnosu na oblik *banda* koji postoji u primorskim dijalektima u Hrvatskoj, a identičan je obliku u standardnome talijanskome jeziku. U moliškim i abruceškim talijanskim govorima u toj se riječi konsonantska skupina *nd* asimilira u *nn*. U Giammarcovu rječniku nalazimo imenicu *bbannə* (tal. *banda*), kojoj u moliškohrvatskome odgovara *bana*_{M/K} [bàna], ['ban^a].⁴⁰ Navodimo primjere uporabe iz časopisa *Riča živa* i iz ispovijesti vjere *Verjam: smo čul naše poezije s saluti ke su nam donil iz ove oš iz one bane mora* (tal. *abbiamo sentito le nostre poesie con i saluti giunti da questa e da quella parte del mare*) (*Riča živa*) *sidi na banu dritu Boga*⁴¹ (hrv. *sjedi o desnu Boga*) (Gliosca 2006).

Postoje i prilozi nastali spajanjem prijedloga *na* i imenice *bana* 'strana' u akuzativu (*nabanu*_{M/K} [nàbanu]_M ['naban^u]_K 'na stranu, po strani, sa strane'), odnosno prijedloga *iz* i genitivnoga oblika iste imenice (*izbane*_M [izbane], *jizbane*_K [j'izbane] 'sa strane, bočimice').

Južnotalijansku asimilaciju suglasničke skupine *nd* prepoznajemo i u glagolu *zbanit*_K ['zbanit] 'razglasiti', prilagođenici glagola preuzeta iz talijanskoga dijalekta (Giamm. *fbanni* 'bandire, vendere la roba all'incanto'). U njegovoj je osnovi imenica *ban*_M [bàn], *ban*_K 'ban^a] 'proglas' (Giamm. *bbannə*, tal. *bando*).

Poznatomu talijanizmu iz naših priobalnih dijalekata, *mudante* 'gaće' u moliškohrvatskome odgovara oblik u kojemu je došlo do asimilacije suglasničke skupine *nd*, tj. *mutane*_{M/K} [mùtane]_M [mu'tan^e]_K.⁴² Standardnotalijanska riječ glasi *mutande*. Moliškohrvatski talijanizam prilagođenica je predložka *mutannə*, koji

⁴⁰ U moliškohrvatskome postoji i riječ u kojoj nema asimilacije *nd > nn*, koja ima različito značenje, a postoji i u Hrvatskoj: *banda*_{M/K} [bànda] ['band^a] 'limena glazba', Giamm. *bbandə* (hrv. reg. *banda*).

⁴¹ *Bana drita* 'desna strana'. Moliškohrvatski pridjev *drit* [drit] ima značenja 'ravan; domišljat, lukav; desni', kao u okolnim talijanskim dijalektima (Giamm. *dàrétta*, *drittə*, *dirittə*).

⁴² Osim lika *mudante*, navodimo još nekoliko likova iste riječi u priobalnim govorima u Hrvatskoj: *mudānti* u Rukavcu, u Brusju *mudōnte*, u bejskome govoru *mutāndi* (likovi navedeni iz Tamaro 2013: 274).

nalazimo u Giammarcovu rječniku, u kojemu je došlo do prijelaza *nd* > *nn* (*mutande* > *mutanne*).

Navodimo nekoliko glagola u kojima je došlo do asimilacije skupine *nd*:

mol.hrv. *kumanat*_{M/K} [kumà'nàt]_M [kuma'nat]_K svrš. 'zapovjediti', Giamm. *cumannà* (tal. *comandare*)

mol.hrv. *kumanivat*_{M/K} [kumnìvât]_M [kumani'vat]_K nesvrš. 'zapovijedati'

mol.hrv. *spenit*_{M/K} [spènit]_M ['spenit]_K svrš. 'potrošiti', Giamm. *spènnà* (tal. *spendere*)

mol.hrv. *spenivat*_K [speni'vat] nesvrš. 'trošiti'

mol.hrv. *speniljat*_M [speni'jàt] nesvrš. 'id.'

mol.hrv. *renit*_{M/K} [rènit]_M svrš./nesvrš. 'donijeti/donositi (prihod), roditi/rađati, dati/davati plod', ['renit]_K svrš. 'donijeti prihod, proizvesti, roditi', Giamm. *rènnà* 'rendere, ridare' (tal. *rendere*)

mol.hrv. *renivat*_K [reni'vat] nesvrš. 'donositi prihod, proizvoditi, rađati'

mol.hrv. *defenit*_K [de'fenit] svrš. /nesvrš. 'braniti/obraniti', Giamm. *dafènnà* (tal. *difendere*)

mol.hrv. *penit*_{M/K} [pènit]_M nesvrš. 'visjeti, nagingjati se', ['penit]_K nesvrš. 'visjeti', Giamm. *ppènnà* (tal. *pendere*)

mol.hrv. *funat*_K [fu'nat] svrš. 'potopiti, potonuti', mol. *funnà*⁴³ (tal. *affondare*)

mol.hrv. *funivat*_K [funi'vat] nesvrš. 'topiti, tonuti'.

Giammarco bilježi likove pridjeva *tónna*, *tunnà* 'okrugao' (tal. *tondo*), u kojima prepoznajemo asimilaciju suglasničkoga slijeda *nd* (lat. *rotundus* > tal. *(ro)tondo*). U moliškohrvatskome dijalektu koristi se posuđenica *tun*_{M/K} [tùn]_M, [tun]_K za neodređeni oblik pridjeva, odnosno *tuni*_{M/K} [túni]_M, [tu'ni]_K za određeni oblik.

Katkad u istome moliškohrvatskome govoru postoje inačice, od kojih jedna čuva skupinu *nd*, dok u drugoj prepoznajemo asimilaciju *nd* > *nn* uz sukcesivnu degeminaciju:

mol.hrv. *bandunat*_K [bandu'nat] svrš. 'napustiti', Giamm. *abbandunà* (tal. *abbandonare*)

⁴³ Riječ iz govora Tavenne u Moliseu (preneseno iz Breu/Piccoli 2000, s.v. *funat*). Giammarco bilježi imenice *funnàlā* 'fondale' (hrv. *dubina*), *funnatā* 'bassura, depressione del terreno' i pridjev *funnātā*, *funnutā* 'profondo' (hrv. *dubok*).

mol.hrv. *banunat*_K [banu'nat] svrš. 'id.', Giamm. 'abannonare

mol.hrv. *bandunivat*_K [banduni'vat] nesvrš. 'napuštati'

mol.hrv. *banunivat*_K [banuni'vat] nesvrš. 'id.'

mol.hrv. *banditur*_K [bandi'tu:r] 'objavljivač/izvikivač vijesti i proglasa', Giamm. *bbannatōra* (tal. *banditore*)

mol.hrv. *banitur*_{M/K} [banitūr]_M [bani'tu:r]_K 'id.'

I u abruceško-moliškim govorima postoje likovi sa skupinom *nd* i asimilacijom *nd > nn*. Osim već navedenih likova *abbandunà* i 'abannonare, dodajmo da Giammarco uz već spomenuti lik *mutannə* bilježi i *mutandə* (tal. *mutande* 'gaće').

3.2. U moliškohrvatskome nalazimo riječi s prijelazom *mb > mm*, kao u abruceškim i moliškim govorima:

mol.hrv. *tamur*_{M/K} [tàmūr]_M ['tamur]_K 'bubanj', Giamm. *tamórrə, tammórrə, tammurro, tamurrə* (tal. *tamburo*)

mol.hrv. *boma*_K ['bom^a] 'bomba, pirotehničko sredstvo', Giamm. *bbòmma* (tal. *bomba*)

mol.hrv. *lum*_M [lùm] 'slabina', *luma*_K ['lum^a] 'slabina', Giamm. *lómma, lummə* (tal. *lombo*)

mol.hrv. *mašatur*_K [maʃa'tu:r] 'posrednik prigodom sklapanja braka', Giamm. *ammašiatòrə, mmašiatórrə* (tal. *ambasciatore*)

mol.hrv. *maštat*_K [ma'ʃtat] svrš. 'narijetko prošiti, ujemčiti', Giamm. *mmašti, mmeštà* (tal. *imbastire*)

mol.hrv. *maštivat*_K [maʃti'vat] nesvrš. 'narijetko prošivati, jemčiti'.

Navedeni kručki glagol *maštat* 'narijetko prošiti, ujemčiti' oblikom je isti kao mundimitarski, u kojemu je također došlo do asimilacije suglasničke skupine *mb*:

mol.hrv. *maštat*_M [màštət] 'staviti samar', Giamm. *mbaštà, ammaštà, ammaštə, mmaštə* (tal. *mettere il basto, imbastare* 'osedlati').

Navedenim oblicima iz kručkoga govora *mašatur*, *maštat* i *maštivat* odgovaraju mundimitarski u kojima nije došlo do asimilacije suglasničke skupine *mb*. Za razliku od navedenoga kručkoga *mašatur*, mundimitarski je oblik *mbašatur* [mbašàtūr] 'veleposlanik; posrednik za sklapanje braka'.⁴⁴ Jednako tako

⁴⁴ Osim likova s prijelazom *mb > mm*, Giammarco bilježi i lik *mbašiatóra*.

kručkome liku *maštat* odgovara mundimitarski *mbaštat* [mbàštàt] 'narijetko prošiti; ugrubo započeti'.⁴⁵ Giammarco osim već navedenih likova s asimilacijom *mb > mm* (*mmašti*, *mmęštà*) bilježi i *mbašti* (tal. *imbastire* 'narijetko prošiti').

U moliškohrvatskome postoje inačice *sutemar/sutembar/sutembra* 'rujan' (Sammartino 2008: 155), gdje je u prvoj navedenoj došlo do asimilacije suglasničke skupine *mb*.

Iznosili smo primjere postnazalne sonorizacije *mp > mb* u abrućeškim i moliškim govorima, koju prepoznamo u posuđenicama u moliškohrvatskome. Naveli smo mundimitarski oblik *kambisand* 'groblje', koji odgovara talijanskomu *camposanto*, a predložak mu je abrućeško-moliški *kambasandə*, *kambisandə*. U kručkoj istoznačnici nakon ozvučivanja došlo je do asimilacije (*mp > mb > mm*), što je posvjedočeno kao inačica u Giammarcovu rječniku:

mol.hrv. *kamisand*_K [kami'sand] 'groblje', Giamm. *kamməsandə* (tal. *camposanto*).

Svi navedeni primjeri pokazuju da je u moliškohrvatskome došlo do degeminacije.

4. Dodavanje suglasnika *b*, *m* i *n*

4.1. Dodavanje suglasnika *b*

U moliškohrvatskome dijalektu prilično su brojne riječi u kojima je suglasnička skupina *mb*. Već smo naveli posuđenice iz abrućeškoga i moliškoga dijalekta poput *mbašatur* (tal. *ambasciatore*), *mbilat* (tal. *infilare*), *mbeč* (tal. *invece*) *mbič* (tal. *impiccio*), *kumbanjija* (tal. *compagnia*), *mbresijuna* (tal. *impressione*). Skupina *mb* može nastati i dodavanjem oralnoga bilabijala *b* iza nazala *m*.

4.1.1. Navodimo takve primjere s epentetskim *b*:

mol.hrv. *kambumil*_M [kambumìl]⁴⁶ 'kamilica', Giamm. *cambuméllə*, *cambumillə* (tal. *camomilla*)

⁴⁵ U mundimitarskome postoji i homonimni glagol u kojemu je *mb* rezultat postnazalne sonorizacije *mp > mb*: *mbaštat* [mbàštàt] svrš. 'smiješati', Giamm. *mbaštà* (tal. *impastare*), *mbaštivat*_M [mbaštivàt] nesvrš. 'miješati'.

⁴⁶ U govoru Kruča bez epenteze, *kamumila* [kamu'mil^a]. Giammarco navodi i takve likove: *camumilla*, *cammumillə*, *camumillə*.

mol.hrv. *limba*_K ['limb^a]⁴⁷ 'turpija' (tal. *lima*)

mol.hrv. *timbun*_K [ti'mbun]⁴⁸ 'rudo' (tal. *timone*).

Između navedenih primjera, samo je prvi zabilježen i u Giammarcovu abrućeško-moliškome rječniku, a nije registrirana ni sljedeća riječ koja u mundimitarskome ima skupinu *mbj*, nastalu epentezom *b* između *m* i *j*:

mol.hrv. mol.hrv. *kambjon*_M [kàmbjon] 'kamion' (tal. *camion*).

Kako u Giammarcovu rječniku, tako i u oba moliškohrvatska govora nalazimo dvije inačice iste riječi, s epentetskim *b* i bez njega:

mol.hrv. *šimja*_{M/K} [šimja]_M [ji'mj^a]_K 'majmun', Giamm. *šcém̃miã* (tal. *scimmia*)

mol.hrv. *šimbja*_{M/K} [šim̃bja]_M [ji'mbj^a]_K 'id.', Giamm. *scèmbiã*.

4.1.2. U moliškohrvatskim riječima epentetsko *b* pojavljuje se između *m* i *l*, *lj*, *j* ili *r*, te tako nastaju skupine *mbl*, *mblj*, *mbj*, *mbr*. U sljedećim primjerima nalazimo na taj način nastalu skupinu *mbl*:

mol.hrv. *mbliko*_M [mblíko], *mblika*_K [mbli:'k^a] 'mlijeko' (hrv. dij. *mliko*)

mol.hrv. *mbliča*_{CM} [mblíčãc] 'smokvino mljeko' (usp. hrv. ARj *mliječac* 'sok u voću i drugim plodovima'; dij. *mličac* 'mlječika', FCD s.v. *Euphorbia characias* L.)

mol.hrv. *mbličnica*_M [mblíčnica] 'vrsta smokve' (usp. hrv. *mliječnica* 'vrsta gljive')

mol.hrv. *mblad*_{M/K} [mblãd]_M [mbla:d]_K neodr. 'mlad'

mol.hrv. *mbladi*_M [mblãdi] odr. 'mladi'

mol.hrv. *mblad*_M [mblãd] 'mladić'⁴⁹

mol.hrv. *mbladič*_M [mblãdič] 'mladić'

mol.hrv. *mblitav*_M [mblítav] neodr. 'mlitav'

mol.hrv. *mblitavi*_M [mblítavi] odr. 'mlitavi'

mol.hrv. *mblitavo*_M [mblítavo] pril. 'mlitavo'

mol.hrv. *mblit*_{M/K} [mblít]_M [mblit]_K nesvrš. 'mljeti' (hrv. dij. *mlit*)

mol.hrv. *mblijat*_{M/K} [mblíjat]_M ['mblijat]_K (inačica mol.hrv. glagola *mblit*)

mol.hrv. *samblit*_{M/K} [sãmblít]_M [sa'mblit]_K svrš. 'samljjeti' (hrv. dij. *samlit*)

⁴⁷ U mundimitarskome *lima* [líma], bez epenteze, kao u Giammarcovu rječniku *lima*.

⁴⁸ U kručkome postoji i inačica *timun*_K [ti'mun], bez epentetskoga *b*. U Giammarcovu rječniku *tãmónã*, *timónã*, *tãmõñã*.

⁴⁹ Primjer iz RŽ s poimeničenim pridjevom: *Dop toga, jena lipi grup mblad je pošã u Kroacj* (tal. *Dopo questo, un bel gruppo di giovani è andato in Croazia*).

mol.hrv. *se mblit*_M [se mbl̩t̩], *sa mblit*_K [sa 'mblit] nesvrš. povr. 'misliti, vjerovati' (ARj *mliti* < *mnniti* 'misliti')

mol.hrv. *mblatit*_M [mbl̩t̩t̩]⁵⁰ nesvrš. 'mlatiti, vršiti žito' (hrv. dij. *mlatit*)

mol.hrv. *zamblatit*_M [zamb̩l̩t̩t̩] svrš. 'izmlatiti, premlatiti'.

Rešetar (1997: 107) tumači da je moliškohrvatski vremenski prilog 'preklani' nastao od *onom+lani*, uz epentezu bilabijala *b*:

mol.hrv. *ombłani*_{M/K} [o'mbl̩:ni]_M [ðmbl̩ni]_K 'preklani, pretprošle godine'.

4.1.3. U imenici *zembłja*_M [zémbl̩a] 'zemlja' nalazimo skupinu *mblj*, koja je također nastala epentezom fonema *b*.⁵¹ Predio općine Mundimitar zove se *Zembłja bila*. U kručkome nema lika s epentezom, već je tamošnji lik *zembłja* [ze:'mʌ^ə].

Pojavu epentetskoga bilabijala *b* razabiremo također u mundimitarskome *prizimbljat* [pr̩z̩m̩b̩l̩t̩], svršenome obliku glagola čiji je nesvršeni parnjak *prizmiljat* [pr̩z̩m̩l̩t̩] 'preživati'. Evo još nekoliko onomatopejskih riječi u kojima su sljedovi *mblj* i *mbj* nastali dodavanjem suglasnika *b*:

mol.hrv. *mbljaskat*_M [mbl̩š̩k̩t̩] svrš. 'zamljackati' (hrv. *mljaskati*, HJP)

mol.hrv. *mbljaskivat*_M [mbl̩š̩k̩v̩t̩] nesvrš. 'mljackati'

mol.hrv. *mbljaskava*_C_M [mbl̩š̩k̩v̩t̩] 'laprdalo, baljezgal; osoba koja govori kroza zube'

mol.hrv. *mbjaščat*_K ['mbjaʃt̩t̩] nesvrš. 'bezvoljno žvakati'.

U rječniku kručkoga govora uz glagol *mbjaščat* navode se talijanski ekvivalenti *masticare svogliatamente*, *biascicare* te se upućuje na likove iz Akademijina rječnika *mlaskati*, *mljaskati*, *mljeskati*, a za usporedbu je napisan hrvatski *mljackati*. No, fonetski oblik, kao i značenje kručkoga glagola mogu se objasniti utjecajem moliško-abruceške riječi *bbiaščia*, *bbiàščca* (Giamm.), koja odgovara standardnotalijanskoj *biascicare* 'prežvakivati'.

4.1.4. Evo nekoliko primjera u kojima je umetanjem suglasnika *b* nastala skupina *mbr*:

mol.hrv. *mbrav*_M [mbr̩v̩] 'mrav', *mbrava*_K [mbr̩: 'v̩^ə]

mol.hrv. *mbraz*_M [mbr̩ž̩] 'mraz'⁵²

⁵⁰ Rešetar (1997: 107) navodi mol.hrv. lik *mbl̩tat* 'mlatiti, vršiti'.

⁵¹ Usp. u mundimitarskoj inačici molitve *Otac naš: kano na Nebo tako na Zembłj*.

⁵² Primjer iz rječnika govora Mundimitra: *Stapl tu juhu, neka joj umbre mbraz!*

mol.hrv. *mbriž*_M [mbrīž] 'čipka', *mbriže*_K ['mbri:ʒ^e] plt. 'čipka'⁵³

mol.hrv. *umbrit*_{M/K} [ùmbriṭ]_M [u'mbrit]_K svrš. 'umrijeti' (hrv. dij. *umrit*)⁵⁴

mol.hrv. *zambrit*_{M/K} [zàmbrìṭ]_M ['zambrit]_K svrš. 'zamrijeti, onesvijestiti se' (hrv. dij. *zamrit*)

mol.hrv. *zambrivat*_K [zambri'vat] nesvrš. 'zamirati, onesvješćivati se'⁵⁵

mol.hrv. *zaumbrit*_K [za'umbrit] svrš. 'zamrijeti, onesvijestiti se'.

4.1.5. Dodavanjem suglasnika *b* nastala je skupina *mbl* u riječi *mblèna* 'mlin' (tal. *mulino*),⁵⁶ koja je navedena u Giammarcovu rječniku abrućeško-moliškoga dijalekta. Tako je nastao i slijed *mbr* u likovima imenice *mbrèna*, *mbrènnə* (Giamm.), koja odgovara standardnotalijanskoj *merenda* 'užina'; jednako tako u imenici *cambrə* 'soba' (tal. *camera*).⁵⁷

4.2. Dodavanje suglasnika *m*

Skupina *mbr* nastaje u moliškohrvatskome također dodavanjem *m* ispred *b*. Primjerice, u kručkome govoru nalazimo fitonim koji počinje slijedom *mbrm-*, gdje je početno *m-* dodano riječi koju imamo i u Hrvatskoj:

*mbrmbeč*_K [mbr'mbe:tʃ] 'brmbeč, dragušica'.

I suglasnički slijed *mbl* može nastati od *bl* dodavanjem bilabijalnoga nazala:

mol.hrv. *mblid*_M [mblìd] 'blijed' (hrv. dij. *blid*).

Konsonantsku skupinu *mbl* sadržavaju onomatopejski glagoli:

mol.hrv. *mblejat*_{M/K} [mblèjàt]_M [mble'jat]_K nesvrš. 'blejati'

mol.hrv. *zamblejat*_K [za'mblejat] svrš. 'zablejati'

⁵³ U moliškohrvatskome 'mreža' je u govoru Mundimitra *reta* [rèta], u govoru Kruča *rica* ['rits^a].

⁵⁴ Primjer iz *Verjam* (Gliosca 2006): je *umbra* a je *bija zapratan*. Za razliku od *umbrit*, kojemu je vid svršen, glagol nesvršena vida u moliškohrvatskome glasi *umirat*, kao i u govorima u Hrvatskoj. Kako nema skupine *mr*, u moliškohrvatskome nije moglo doći do ubacivanja glasa *b*.

⁵⁵ Postoji i inačica *zaumirat*_K [zau'mirat].

⁵⁶ Moliški je hrvatski sačuvao riječ *malin* [màlin]_M ['malin]_K (hrv. dij. *malin*).

⁵⁷ Osim lika s epentezom bilabijala *b*, Giammarco bilježi i *càmmrara*, *càmrara*, *càmmara*. Moliškohrvatska riječ glasi *kamara*_{M/K} [kàmara]_M ['kamar^a]_K, koja postoji i u Hrvatskoj (obilježena kao arhaizam i regionalizam).

mol.hrv. *mblekučat*_{M/K} [mblèkučat]_M [mble'kutjat]_K nesvrš. 'meketati' (ARj *blekutati*)

mol.hrv. *zamblekučat*_K [zamble'kutjat] svrš. 'zameketati' (usp. hrv. *zablekutati*).

Konsonant *m* dodan je ispred skupine *bl* u sljedećoj moliškohrvatskoj riječi:

mol.hrv. *bumblece*_K ['bu:mblits^e] 'sitni darovi koje su djeca dobivala obilazeći kuće za Sve svete' (hrv. *publica* 'okruglo pecivo od bijeloga brašna, bez ukrasa i dodataka' HJP).

Prostezu nazala *m* ispred *b* prepoznajemo u sljedećemu kručkom fonoekspresivnome glagolu:

mol.hrv. *mbackivat*_K [mbacki'vat] nesvrš. 'šepati, šepuckati' (usp. hrv. ARj *backati* dem. od *bacati* 'pomalo bosti').

Slijed *mb*, nastao epentezom nazala *m*, javlja se i u liku pridjeva *dimbok*_{M/K} [dìmbòk]_M [dí'mbok]_K 'dubok', koji postoji i u dijalektima u Hrvatskoj (dijal. *dimbok*, ARj *dibok*, ARj *dumbok*).⁵⁸

Za ilustraciju dodavanja inicijalnoga *m* ispred *b* u abručeško-moliškome dijalektu navodimo inačice glagola koji odgovara standardnotalijanskome *bagnare* 'smočiti, kupati': *mbónna*, *mbònnà*, *mbunnà*, *mbǎnnà*, *mbàǎnà*, *mbónnàra* (Giamm.). Skupinu *mbr*, nastalu od *br*, uočavamo u imenici *mbrudétta* (tal. *brodetto* 'brudet').

4.3. Dodavanje suglasnika *n*

U moliškohrvatskome inicijalno *n*- dodano je u onomatopejskome glagolu i njegovim vrlo ekspresivnim izvedenicama:

mol.hrv. (*se*) *ndrndat*_M [(*se*) ndr'ndat] nesvrš. (povr.) 'ljuljati se, teturati'; *ndrndat*_K ['ndrndat] nesvrš. 'drmati, tresti, ljuljati' (hrv. *drndati*)

mol.hrv. (*se*) *zandrndat*_M [(*se*) zàndrndat] svrš. (povr.) 'zatresti (*se*)'; *zandrndat*_K [zà'ndrndat] svrš. 'zadrmati, zatresti, zaljuljati' (hrv. *zadrndati*)

mol.hrv. *ndrndavac*_K ['ndrndavats] 'spor čovjek'.⁵⁹

Suglasničku skupinu *ndr* nastalu dodavanjem nazala *n* nalazimo također u sljedećim riječima:

⁵⁸ Usp hrv. dij. lik *dumbrava* 'dubrava' (ARj).

⁵⁹ U istome rječniku navodi se sinonim *pipavac* 'troma osoba'.

mol.hrv. *ndrnjela*_M [ndrińela], *ndrnjala*_K [ˈndrɲalʲ] 'trnina, trnjina, trnula' (usp. hrv. *trnjula*, FCD s. v. *Prunus spinosa* L.)

mol.hrv. *ndrimbljat*_M [ndrińbłat] svrš./nesvrš. 'zadrijemati, drijemati' (usp. ARJ *drijemljati*).

Etimološki je neopravdan i nazal *n* koji se javlja ispred samoglasnika u moliškohrvatskim priložima mjesta: *nonde*_M [nónde], *nondekaj*_M [nòndekaj] 'ondje'; *nunda*_M [nùndâ], *nunde*_M [nùndê], *nunderaj*_M [nùnderaj] 'ondje negdje'; *znonda*_K [zno:ńndʲ] 'odande'.⁶⁰ U govorima u Hrvatskoj nalazimo primjerice *nunde* (u metkovskome i neretvanskim govorima, NG).

Epentezu *n* ispred *d* uočavamo u kručkome talijanizmu *onjindand* [ońińdand] 'katkad' (tal. *ogni tanto*). Talijanski predložak toga oblika registriran je u obližnjemu dijalektu pokrajine Puglia (*ognindand*, FCM). Kao primjer prosteze *n* ispred *d* u abrućeško-moliškome dijalektu prenosimo iz Giammarcova rječnika likove glagola *ndringá*, *ndrəmgħè* (tal. *trincare* 'mnogo piti, lokati') i imenice *ndringħə*, *ndringà* (tal. *il trincare*).

5. Prijelaz /sv/ > /sf/

5.1. U moliškohrvatskome susrećemo promjenu *sv* > *sf* u izvornim hrvatskim riječima. U kručkome rječniku ova se skupina bilježi *sf*, a u mundimitarskome *sv*, ali u napomenama za čitanje rječnika (str. xxviii) stoji da „konsonant *v* može iza *s* prijeći u bezvučno *f*: *sviča* > *sfiča*, *svit* > *sfit*, *svekar* > *sfekar*, *svidok* > *sfidok*, *svuč* > *sfuč* itd.“ Navodimo nekoliko primjera iz kručkoga rječnika:

mol.hrv. *sfiča*_K [sfi:ńtʃʲ] 'svijeća' (hrv. dij. *sviča*)

mol.hrv. *rasfitlit*_K [rańsfitlit] svrš. 'rasvijetliti' (hrv. dij. *rasvitlit*)

mol.hrv. *sfarit*_K [sfańrit] svrš. 'zakuhati; uzavreti' (hrv. *svariti*)

mol.hrv. *sfaki*_K [ńsfaki] 'svaki'

mol.hrv. *sfeti*_K [ńsfe:ti] 'sveti'

mol.hrv. *sfekar*_K [ńsfekar] 'svekar'

mol.hrv. *sfidok*_K [sfińdok] 'svjedok' (hrv. dij. *svidok*)

mol.hrv. *sfe*_K [ńsfe] 'sve'

mol.hrv. *sfit*_K [ńsfi:t] 'svijet' (hrv. dij. *svit*)

mol.hrv. *sfinje*_K [ńsfi:ńe] 'svinje'

⁶⁰ Postoji i inačica *zonde* [zo:ńnde].

mol.hrv. *sfirala*_K [sfi'ral^a] 'frula, svirala'

mol.hrv. *sfrda*_K ['sfrda] 'svrdlo' (hrv. dij. *svrda*)

mol.hrv. *sfuč*_K [sfu:t] svrš. 'svući'

mol.hrv. *svud*_K [sfuda] 'svuda'

mol.hrv. *sfirit*_K [sfi'rit] nesvrš. 'svirati'

mol.hrv. *zasfirit*_K [zasfi'rit] svrš. 'zasvirati'.

Brozović (1981: 395) u fonološkome opisu kručkoga govora također primjećuje kako „sonant /v/ iza bezvučnih opstruenata može djelomično izgubiti zvučnost ili prijeći u /f/“.⁶¹

To ukazuje na variranje u realizaciji fonema *f/v* unutar ove suglasničke skupine, za koju smatramo da se javlja pod utjecajem talijanskoga jezika. Naime, u talijanskome nema slijeda /sv/, dok slijed /sf/ postoji.⁶²

5.2. Kako u talijanskome ispred zvučnih suglasnika ne može stajati /s/ nego /z/ (u grafiji *s*), Talijani u stranim riječima suglasničku skupinu *sv* izgovaraju /zv/. Standardnotalijanske riječi koje sadržavaju skupinu /zv/, u abruceškim i moliškim govorima redovito također imaju /zv/, npr. *fvèjə* 'buđenje; budilica' (Giamm.) – tal. *sveglia* ['zveɫa]. Jednako tako u moliškohrvatskome:

mol.hrv. *zvitat*_K [zvi'tat] svrš. 'odviti vijak', Giamm. *fvətà* (tal. *svitare*)

mol.hrv. *zvitivat*_K [zvitiv'vat] nesvrš. 'odvijati vijak'

mol.hrv. *zveld*_{M/K} [zveld]_K [zvèld]_M 'brz, hitar' Giamm. *fvéldə* 'lukav' (tal. *svelto* 'hitar').

5.3. No nalazimo i abruceško-moliški primjer *sfərzà* (Giamm.), u kojemu se suglasnički slijed /sf/ nalazi na mjestu gdje je u standardnome talijanskome jeziku /zv/ (tal. *sverzare* 'rascjepkati'). Moliškohrvatski izgovor posuđenoga glagola podudara se s navedenim abruceško-moliškim:

mol.hrv. *sferdzat*_K [sfe'rdzat] svrš. 'razdrijeti, iskidati, potrgati' *sfərzà* (Giamm.) (tal. *sverzare*)

mol.hrv. *sferdzivat*_K [sferdzi'vat] nesvrš. 'derati, kidati, trgati'.

⁶¹ Isto čitamo za mundimitarski u Piccoli 1995: 887.

⁶² Nasuprot tomu, moliškohrvatski čuva fonotaktičku normu po kojoj /s/ može stajati ispred zvučnih suglasnika: npr. u mundimitarskome *snig* [snîg], *snop* [snøp], *smočit* [smòčit], *se smijat* [se smijät], *slipac* [slipăc], *slan* [slân], *srida* [srída], *sriča* [srīča].

5.4. Kručki glagol *sfarit* [sfa'rit] 'zakuhati, uzavreti', po vidu svršen, tvoren je dodavanjem hrvatskoga prefiksa *s-* (kao kručki *skratnit* 'skratiti' od *kratnit* 'kratiti'). Osim *sfarit*, u govoru Kruča postoji i *zvarit* [zva'rit], istoga značenja, s inicijalnom suglasničkom skupinom koja postoji i u talijanskome jeziku.

Dodajmo da se u moliškohrvatskome u pravilu čuva skupina *zl*, bez prijelaza *sl > zl*, koji je tipičan za talijanski jezik, gdje se slijed grafema *sl* izgovara /z/. Stoga u moliškohrvatskome nalazimo: *sliz*_M [sliz], *sliza*_K ['sliz^a] 'sljez'; *maslina*_{M/K} [màslina]_M ['maslin^a]_K 'maslina'. Ipak, skupinu *zl* nastalu od *sl* nalazimo u posuđenici *zlav*_K [zlav] 'slavenski' (tal. *slavo*), također u preuzetome talijanskome anglizmu *zlogan*⁶³ (tal. *slogan*). Utjecaj talijanskoga, odnosno abrućeško-moliškoga fonološkoga sustava, u kojemu nema slijeda /sn/, nego samo /zn/, prepoznajemo u obliku mundimitarskoga glagola *zgužnit* [zgùžnit] 'zgužnuti'.

6. Talijanski fonem /w/

6.1. Jedna je od teškoća hrvatskih govornika pri usmenome izražavanju na talijanskome jeziku izgovor polukonsonanta /w/ te se u fonemskoj sekvenci /kw/ drugi segment često izgovara kao /v/ (Jernej 1977: 67; Županović 2011: 319). Takav je postupak uobičajen u posuđenicama. Naime, bilabijal /w/ u slijedu /kw/ redovito se transfonemizira kao /v/, npr. u riječi *kvadar* (tal. *quadro*). Nasuprot tome, u moliškohrvatskome u posuđenicama iz talijanskoga ne dolazi do zamjene koja karakterizira govore u Hrvatskoj i standardni hrvatski jezik, nego se čuva talijanski izgovor. Iza velara slijedi bilabijal [w], u govoru Mundimitra i Kruča pozicijska varijanta fonema /v/:

mol.hrv. *kvadr*_K [kwadr] 'slika', Giamm. *quadrà* (tal. *quadro*)

mol.hrv. *kuarta*_M [kũarta] 'mjera za težinu (12,5 kg); mjera za obujam (14 litara); mjera za površinu (771,5 m²)', *kvarta*_K ['kwa:rt^a] 'mjerna jedinica za zapremninu i površinu' (tal. *quarto*) (ARj *kvarta*)

mol.hrv. *kualja*_M [kũãlja] 'prepelica' (tal. *quaglia*)

mol.hrv. *kuaš*_{M/K} [kũãš]_M ['kwa:]_K 'skoro, približno, gotovo' (tal. *quasi*)

mol.hrv. (*se*) *skualjat*_M [(se) skũãjat] svrš. (povr.) 'rastopiti (*se*)'; *skvaljat*_K [skwa'ljat] svrš. 'otopiti, rastopiti', Giamm. *squegljà*, *sqũajà* (tal. *squagliare*)

mol.hrv. (*se*) *skualjivat*_M [(se) skũãlivat] nesvrš. (povr.) 'rastapati (*se*)'; *skvaljivat*_K [skwa'livat] 'otopiti, rastopiti'

⁶³ Primjer iz RŽ: *zlogan komerčal* (tal. *slogan commerciale*).

mol.hrv. *gualita*_{M/K} [gualitâ]_M [gwa'lita]_K 'kakvoća, kvaliteta; vrsta', Giamm. *gualatà* (tal. *qualità*)

mol.hrv. *guidivat*_{M/K} [gwidivât]_M [gwidi'vat]_K nesvrš. 'upravljati (automobilom i sl.)', (tal. *guidare*)

mol.hrv. *delingvènd*_K [deli'ŋgwend] 'zločinac, prijestupnik', Giamm. *dalanguènda* (tal. *delinquente*).

6.2. Značajno je da i u hrvatskim riječima moliškohrvatskoga dijalekta dolazi do promjene suprotne od transfonemizacije *w > v* koja se odvija u govorima u Hrvatskoj i u standardnome hrvatskome jeziku. Naime, pod utjecajem talijanskoga fonološkoga sustava, hrvatski fonem /v/ iza /k/ i /g/ u moliškohrvatskome se dijalektu zamjenjuje talijanskim polukonsonantom:

mol.hrv. *loku*_M [lòkɥa]⁶⁴ 'lokva'

mol.hrv. *lokuetina*_M [lòkɥètina] 'lokvetina'

mol.hrv. *lokuica*_M [lòkɥica] 'lokvica'

mol.hrv. *tiku*_M [t'ikɥa], *tikva*_K [t'ikw^a]⁶⁵ 'tikva'

mol.hrv. *tikuetina*_M [t'ikɥètina] 'tikvetina'

mol.hrv. *tikuica*_M [t'ikɥica] 'tikvica'

mol.hrv. *tikuarina*_M [tikɥarína] 'tikva (biljka)', *tikvarina*_K [tikwari:'n^a]⁶⁶

mol.hrv. *zikva*_K ['zi:kw^a] 'zipka'

mol.hrv. *kuas*_M [kɥàs], *kvask*_K [kwa:s] 'kvasac, kvas'

mol.hrv. *skuasat*_M [skɥàsət]⁶⁷ svrš. 'skvasiti, ovlažiti'

mol.hrv. *smoku*_M [smòkɥa], *smokva*_K ['smokw^a] 'smokva'

mol.hrv. *smokvarica*_K [smokwa'rits^a] – naziv za žutu pticu iz roda drozdova

mol.hrv. *criku*_M [críkɥa], *crikva*_K ['tsri:kw^a] 'crkva'.

U mundimitarskome dolazi do iste promjene iza velara *h*:

⁶⁴ U govoru Kruča *loka* ['lok^a]. Šimunović (2011: 201) prenosi za Stifilič toponim motiviran vodom *Locqua / Locca*.

⁶⁵ Brozović (1981: 395) bilježi da se u kručkome govoru /v/ iza velara često realizira kao [ɥ], a zanimljivo je da osim 'tikva i 'tikɥa navodi i inačicu 'tikfa.

⁶⁶ Breu/Piccoli (2000: 222) navodi kao ekvivalente *cocomero asinino*, hrv. *krastavac*, njem. *Eselgurke*.

⁶⁷ Od glagola 'kvasiti' izvedena je imenica *kuasala*_M [kɥàsala] koja označuje jelo od staroga kruha, natopljena vodom i začinjena.

mol.hrv. *huala*_M [hɯála]⁶⁸ 'hvala'

mol.hrv. (*se*) *hualit*_M [(se) hɯàlīt] nesvrš. (povr.) 'hvaliti (*se*)'

mol.hrv. *hualučar*_M [hɯàlučar] 'hvalisavac, razmetljivac'.

Brozović (1981: 395) bilježi za govor Kruča realizacije *xvà:lim*, *xɯà:lim*, dok u kručkome rječniku nalazimo samo *hvalit* [xvá lit].

Fonem /v/ realizira se kao talijanski polukonsonant također iza bezvučnih okluziva *t* i *d* u govoru Kruča, ali ne i Mundimitra:

mol.hrv. *smrtva*_K ['smrtw^a]⁶⁹ 'smrt'

mol.hrv. *mrtva*_K ['mrtw^a] 'mirta' (hrv. var. *mrčā*, *mrta*, *mrtva*, *mrtvina*, FCD s. v. *Myrtus communis* L.)

mol.hrv. *stvara*_K ['stwa:r^a]⁷⁰ 'stvar'

mol.hrv. *blitva*_K ['blitw^a]⁷¹ 'blitva'

mol.hrv. *kletva*_K ['kle:tw^a]⁷² 'kletva'

mol.hrv. *dva*_K [dwa]⁷³ 'dva'

mol.hrv. *dvi*_K [dwi] 'dvije' (hrv. dij. *dvi*)

mol.hrv. *dvange*_K ['dwa:ŋg^e]⁷⁴ Kruč 'bisage; muda'

mol.hrv. *dvignit*_K ['dwignit]⁷⁵ svrš. 'dignuti' (hrv. reg. *dvignit (se)*)

mol.hrv. *dvižat*_K ['dwižat]⁷⁶ nesvrš. 'podizati'.

7. Talijanski fonem /3/

7.1. Premda fonem /3/, zvučni parnjak fonema /c/, ne postoji u standardnome hrvatskome jeziku, valja reći da se pojavljuje pozicijska varijanta [3] fonema /c/, npr. u slijedu ispred /g/ u rečenici *otac ga gleda*, a izgovara se i u

⁶⁸ U govoru Kruča ['xva:l^a], u natuknici *hvala-bogu* ['xva:l^a 'bog^u], inačica *fala-bogu* ['fa:l^a 'bog^u].

⁶⁹ Mundimitarski je lik *smrta* [smřta].

⁷⁰ U govoru Mundimitra *stvara* [stvâra].

⁷¹ U govoru Mundimitra *blitva* [blřtva].

⁷² U govoru Mundimitra *kletva* [klřtva].

⁷³ U govoru Mundimitra *dva* [dvâ].

⁷⁴ U govoru Mundimitra *dvange* [dvânge].

⁷⁵ U govoru Mundimitra (*se*) *dvignit* [(se) dvřgnit] svrš. (povr.) 'dignuti (*se*)'.

⁷⁶ U govoru Mundimitra (*se*) *dvizat* [(se) dvřzat] nesvrš. (povr.) 'dizati (*se*)'.

pojedininim stranim riječima (npr. *mezzosopran*) ili u stranim vlastitim imenima. Fon [ʒ] pojavljuje se u djelima starih hrvatskih pisaca, a u dubrovačkome govoru postoji kao fonem.⁷⁷ I u suvremenim hrvatskim primorskim govorima u pojedinim se talijanizmima pojavljuje [ʒ], npr. u govoru Splita, Omiša i Hvara *zing* 'cink', upravo kao u moliškohrvatskome, *dzing*_K [dʒiŋg].

7.2. U moliškohrvatskome dijalektu [ʒ] se zadržava u brojnim posuđenicama. Osim već spomenutih riječi preuzetih iz abručeško-moliških govora (*uzandza*, *pačendzja*_M i *pačendza*_K, *imbortandza*, *pindza*, *kandzuna*, *minorandza*), navodimo još nekoliko moliškohrvatskih talijanizama:

mol.hrv. *tramedz*_{M/K} [tràmèʒ]_M [tra'medz]_K 'pregradni zid', Giamm. *tramiəʒʒə* (tal. *tramezzo*)

mol.hrv. *kundzerva*_K [ku'ndze:rv^a] 'ukuhana rajčica', Giamm. *cunʒèrvə* (tal. *conserva*)

mol.hrv. *kundzilj*_{M/K} [kùnzjíl]_M [ku'ndziʎ]_K 'savjet', Giamm. *cunʒéjjə*, *cunʒigliə* (tal. *consiglio*)

mol.hrv. *landzeta*_M [lànʒeta], *landzata*_K [la'ndzat^a]_K 'britvica, žilet', Giamm. *lanʒə* 'lancia, filo della lama' (tal. *lancetta*)

mol.hrv. *undza*_M [ùnzə]⁷⁸ 'unca, mjera za težinu', Giamm. *ónʒə* (tal. *oncia*)

mol.hrv. *mildza*_{M/K} [mîlʒa]_M ['mi:ldz^a]_K 'slezena' (tal. *milza*)

mol.hrv. *rudza*_{M/K} [rùʒa]_M ['rudz^a]_K 'hrđa', Giamm. *ruʒʒə* (tal. *ruggine*)

mol.hrv. *landzakan*_K ['landzakan]⁷⁹ 'zločinac, razbojnik'.

7.3. Navodili smo primjere moliškohrvatskih riječi s konsonantskom skupinom *nʒ*, nastalom postnazalnom sonorizacijom od *nc*, (*sundze*_M / *sundza*_K, *kondze*_M / *kondza*_K, *kondzič*_M, *rizandze*_M, *žumandze*_M, *gumandze*_M), te smo posebno istakli romanizam *lindzun*, donesena 'z *one bane mora*, u kojemu se još početkom 20. stoljeća izgovarao *c i ʒ*.

⁷⁷ Usp. Brozović 1991: 394; Filipin 2012: 449. Brozović (2007: 97) objašnjava da u dubrovačkome poddijalektu novoštokavskoga ijekavskoga dijalekta postoji fonem /ʒ/, kao i u nekim kajkavskim govorima, a nalazi se i u nekim nehrvatskim srednjojužnoslavenskim govorima.

⁷⁸ U mundimitarskome postoji i inačica *undža* [ùnzə], Giamm. *òngə*, *ungə*.

⁷⁹ Breu/Piccoli (2000: 83) navodi za usporedbu tal. *lanzicheneco*. Giammarco bilježi *lanʒónə* 'fannullone, vagabondo'.

7.4. Dakle, moliški Hrvati prenose talijanski fonem /z/ u svoj idiom, gdje se pojavljuje kao inačica. Sljedeća je riječ u mundimitarskome rječniku zabilježena dvojakom grafijom jer se izgovara s početnim [z] ili [ʒ]:

mol.hrv. *zapinjač*_{M/K} [zàpiñač]_M [zapi'na:t]_K, *zapinač*_M [zàpinač] 'zapinjač (na tkalačkome stanu)'

mol.hrv. *dzapinjač*_K [dzapi'na:t] 'zapinjač na vratilu (na razboju).'

7.5. U onomatopejskim glagolima:

mol.hrv. *dzujit*_K [dzu'jit] nesvrš. 'šumjeti (o vodi prije ključanja)' (usp. hrv. *zujati*)

mol.hrv. *dzurijat*_M [zurijàt] svrš./nesvrš. 'zazujati/zujati (o muhi)'

mol.hrv. *dzrdzit*_K [dZR'dzit] nesvrš. 'škripati'

mol.hrv. *zadzrdzit*_K [zadr'dzit] svrš. 'zaškripati'

mol.hrv. *dzrdzELIT*_M [ʒɚʒelit] nesvrš. 'brbljati bez prestanka'

mol.hrv. *dzrdzelijat*_M [ʒɚʒelijat] nesvrš. 'id.'

mol.hrv. *dzrdzalina*_M [ʒɚʒalina] 'brbljavica'.

8. Redukcija završnih vokala

8.1. Kao posljedica redukcije nenaglašenih samoglasnika u jezicima se nerijetko pojavljuje neutralni centralni glas [ə]. Redukcija je karakteristična za vokalizam južnotalijanskih dijalekata, u kojima se, posebice na kraju riječi, nenaglašeni vokali neutraliziraju.⁸⁰ Spominjali smo takve primjere: *dunghə* (tal. *dunque*), *fianghə* (tal. *fianco*), *usanzə* (tal. *usanza*), *pacianzə* (tal. *pazienza*), *canzónə* (tal. *canzone*), *ndenziónə* (tal. *intenzione*), *currèndə* (tal. *corrente*), *cundrə* (tal. *contro*), *parlamèndə* (tal. *parlamento*), *pundə* (tal. *punta*), *cumbagnié* (tal. *compagnia*), *lambə* (tal. *lampa*), *tambə* (tal. *tanfo*), *cumbinə* (tal. *confine*), *bbannə* (tal. *banda*), *mutannə* (tal. *mutande*), *bbòmme* (tal. *bomba*), *scèmbiə*, *šcémmiə* (tal. *scimmia*).

Za razliku od mundimitarskoga, u govoru Kruča se završni vokal reducira. Tako gorespomenutim abruceško-moliškim riječima odgovaraju posuđenice u kručkome govoru: *dunga* ['duŋg^a], *fjanga* ['fja:ŋg^a], *uzandza* [u'za:ndz^a], *pačendza* [pa'tʃe:ndz^a], *kandzuna* [ka'ndzu:n^a], *ndenzijuna* [ndenzí'ju:n^a], *korènda* [ko'rend^a], *kundra* [k'u:ndr^a], *parlamenda* [parlá'me:nd^a], *punda* ['pu:nd^a],

⁸⁰ Avolio (2011: 874) tumači da u južnotalijanskim dijalektima „le vocali non accentate, soprattutto finali (ma spesso, anche in altre posizioni), passano a un unico suono, la cosiddetta e muta o indistinta (la vocale media centrale, o *schwa*, /ə/)“.

kumbanjija [kumba'ɲij^a], *lamba* ['la:mb^a]. *tamba* ['tamb^a]. *kumbina* [ku'mbi:n^a], *bana* ['ban^a], *mutane* [mu'tan^e], *boma* ['bom^a], *šimja* [ʃi'mj^a], *šimbja* [ʃi'mbj^a].

8.2. U govoru Kruča uočavamo redukciju završnih vokala ne samo u posuđenicama nego i u hrvatskim riječima.⁸¹ Već smo navodili takve primjere: *dvange* ['dwa:ɲg^e], *zelenga* [ze'le:ɲg^a], *ušenga* ['u:je:ɲg^a], *sundza* [su'ndz^a], *kondza* [ko'ndz^a], *rizandze* [ri:za'ndz^e], *undra* ['u:ndr^a], *mblika* [mbli:'k^a], *mbrava* [mbra:'v^a], *mbriže* ['mbri:ʒ^e], *bumblice* ['bu:mblits^e], *ndrnjalak* ['ndrɲal^a], *sfiča* [sfi:'tʃ^a], *sfinje* ['sfi:ɲ^e], *sfirala* [sfi'ral^a], *sliza* ['sliz^a], *maslina* ['maslin^a], *zikva* ['zi:kw^a], *crikva* ['tsri:kw^a], *smrtva* ['smrtw^a], *stvara* ['stwa:r^a], *blitva* ['blitw^a]. Evo još nekoliko kručkih riječi:

mol.hrv. *brazga*_K [bra:'zg^a] 'brazda'

mol.hrv. *hiža*_K ['xiʒ^a] 'kuća' (hrv. arh. i reg. *hiža*)

mol.hrv. *muha*_K [mu:'x^a] 'muha'

mol.hrv. *muka*_K [mu:'k^a] 'brašno' (hrv. arh. i reg. *muka*)

mol.hrv. *halja*_K ['xaʎ^a] 'haljina; redovnička halja; odjeća' (hrv. *halja*)

mol.hrv. *zelja*_K ['zeʎ^a] 'zelje'

mol.hrv. *brda*_K ['brd^a] 'brdo'

mol.hrv. *brizna*_K ['bri:ʒn^a] (oblik za ženski rod pridjeva *brizan* 'jadan')

mol.hrv. *gruba*_K ['gru:b^a] pril. 'loše'

mol.hrv. *sutra*_K ['sutr^a] 'sutra'.

9. Afereza vokala i gubitak slogova

U abruceško-moliškome dijalektu vrlo je česta afereza vokala. Gubi se incijalni vokal koji je postojao u latinskim, a zadržao se i u talijanskim riječima. Ta se odlika očituje u brojnim posuđenicama u moliško-hrvatskim govorima. Oprimjerujući druge pojave, već smo naveli neke riječi u kojima se pojavljuje afereza: *mašatur*_K (abr.mol. *mmašciatōrə*, tal. *ambasciatore*), *ngartat*_K (abr.mol. *ngartá*, tal. *incartare*), *mbeč*_M i *meč*_K (abr.mol. *mbécə* i *mmécə*, tal. *invece*), *mbilat*_{M/K} (abr.mol. *mbilà*, tal. *infilare*), *mbača*_K (abr.mol. *m bbaccia*, tal. *in faccia*), *mbič*_M (abr.mol. *mbiccə*, tal. *impiccio*), *ndenzijuna*_K (abr.mol. *ndenziónə*, tal. *intenzione*).

⁸¹ Tu pojavu u moliško-hrvatskome bilježi Lisac (2001: 91).

Aferezu uočavamo i u sljedećim primjerima:

mol.hrv. *kumbanjat*_{M/K} [kumbàñàt]_M [kumba'nat]_K svrš. 'otpratiti', Giamm. *ccumbagnà, accumbagnà* (tal. *accompagnare*)

mol.hrv. *kumbanjivat*_{M/K} [kumbñìvət]_M [kumbani'vat]_K nesvrš. 'pratiti'

mol.hrv. *mbresijuna* 'dojam',⁸² Giamm. *mbræssionə* (tal. *impressione*)

mol.hrv. *mباشatur*_M [mباشàtùr] 'veleposlanik; posrednik za sklapanje braka',⁸³ Giamm. *mباشiatòrə*⁸⁴ (tal. *ambasciatore*)

mol.hrv. *ngolat*_{M/K} [ngòlàt]_M [ngò'lat]_K svrš. 'ponijeti na ramenima; zalijepiti' (tal. *incollare*)

mol.hrv. *nderesat* 'ticati se',⁸⁵ Giammarco *ndræssätə* (tal. *interessato*).

Afereza postoji i u izvornim hrvatskim riječima:

mol.hrv. *dovac*_{M/K} [dòvəc]_M [do'vats]_K 'udovac'

mol.hrv. *dovica*_{M/K} [dòvica]_M [do'vits^a]_K 'udovica'

mol.hrv. *(se) buč*_M [(se) bùč] svrš. (povr.) 'obući (se)', *buč*_K [bu:'tj] nesvrš. 'oblačiti, odijevati' (hrv. dij. *obuč*)

mol.hrv. *bučen*_M [bùčèn] *bučan*_K [bu'tjan] 'obučen'

mol.hrv. *zvrnit*_K [zvr'nit] svrš. 'izvrnuti' (hrv. dij. *izvrnit*)

mol.hrv. *se blačit*_M [se blàčìt], *sa blačit*_K [sa bla'tjit] nesvrš. povr. 'oblačiti se (o nebu)'

Analizirajući govor Kruča, Brozović (1981: 398) primjećuje da se ponekad zbog opće dekompozicije govora gube cijeli slogovi. Navodimo nekoliko primjera fonetske redukcije riječi:

mol.hrv. *gošte*_{M/K} [gòšte] *gošta*_K [go:'t^a] 'godina, godište'

mol.hrv. *slak*_{M/K} [slàk]_M [slak]_K 'sladak'

mol.hrv. *klopac*_M [klòpəc] 'poklopac'

⁸² Primjer iz RŽ: *Su ponil njihove mbresijune oš njihove rikorde u Zagreb* (tal. *Hanno portato le loro impressioni e i loro ricordi a Zagabria*).

⁸³ Primjer iz RŽ: *mباشatur kroati* (tal. *l'ambasciatore croato*).

⁸⁴ Giammarco bilježi i lik s inicijalnim vokalom, *ammašiatòrə*, kao i *mmašiatòrə*. U tim se likovima pojavljuje asimilacija *mb > mm*.

⁸⁵ Primjer iz RŽ: *su imal finandzjamend za jena prodžet ke nderesa Ledžu 482/99* (tal. *hanno ottenuto il finanziamento di un progetto relativo all'applicazione della Legge 482/99*).

mol.hrv. *nelja*_K [ne:ˈʎ^a]⁸⁶ 'nedjelja'

mol.hrv. *utra*_K [u:ˈtr^a]⁸⁷ 'u, unutar'

mol.hrv. *Zvomarija*_K [zvomaˈri:j^a] 'Zdravomarija (doba večernje zvonjave)'

mol.hrv. *vomarija*_K [vomaˈri:j^a] 'Zdravomarija (molitva)'

mol.hrv. *spodar*_K [spoˈda:r]⁸⁸ 'gospodar'.

10. Pojava geminiranih suglasnika

Riječi preuzete iz abruceško-moliških govora u moliškohrvatskome ne zadržavaju geminate: *bana*_{M/K} [bãna]_M ['ban^a]_K (abr.mol. *bbannə*, tal. *banda*), *mutane*_{M/K} [mùtane]_M [muˈtan^e]_K (abr.mol. *mutannə*, tal. *mutande*), *kumanat*_{M/K} [kumànàt]_M [kumaˈnat]_K (abr.mol. *cumannà*, tal. *commandare*), *spenit*_{M/K} [spènit]_M ['spenit]_K (abr.mol. *spènnə*, tal. *spendere*), *tamur*_{M/K} [tàmùr]_M ['tamur]_K (abr.mol. *tamurrə*, tal. *tamburo*), *mašatur*_K [maʃaˈtu:r] (abr.mol. *mmašciatórə*, tal. *ambasciatore*), *maštat*_K [maˈʃtat] (abr.mol. *mməštà*, tal. *imbastire*), *maštat*_M [màštət] (abr.mol. *mmaštə*, tal. *mettere il basto*, *imbastare*), *kamisand*_K [kamiˈsand] (abr.mol. *kamməsandə*, tal. *camposanto*).

No, govoreći o fonološkome opisu govora Kruča, Brozović (1981: 395) primjećuje da su u posuđenicama mogući geminirani suglasnici, a u domaćim riječima rijetko. Breu i Piccoli (2000: 386) bilježe da se u kručkome iza kratkoga samoglasnika suglasnici vrlo često udvostručuju, primjerice može se čuti *čuda* ['tʃuda] ili ['tʃudda] 'mного, vrlo, jako' i *tuna* ['tuna] ili ['tunna] 'sve'. Valja reći da je riječ o varijantama koje nisu zabilježene u rječniku. Na taj se način uvodi talijanska silabička struktura jer se u talijanskome naglašeni samoglasnik realizira kratko ispred pojačanoga suglasnika. Takvim se izgovorom odlikuju posebice mlađi govornici kručkoga govora.⁸⁹

⁸⁶ U govoru Mundimitra *nedilja* [nèdiʎa].

⁸⁷ Primjer iz kručkoga rječnika: *ribe stoju utra vodu* 'ribe su u vodi'. U govoru Kruča postoje inačice *undra* ['u:ndra], *unutra* [uˈnu:tr^a]. U mundimitarskome *unutra* [ùnùtra].

⁸⁸ U govoru Mundimitra *kospodar* [kospòdâr].

⁸⁹ Barone (1995: 187) uočava da u kručkome govoru postoji „l'integrazione del tipo sillabico romanzo: sotto l'influsso delle parlate romanze, una sillaba accentata breve è seguita da una consonante 'rafforzata', in particolare nelle giovani generazioni“.

11. Zaključak

Brojne su riječi iz abrućeško-moliškoga dijalekta ušle u moliškohrvatski, a glasovne promjene koje se u njima uočavaju vrlo se često događaju i u izvornim hrvatskim riječima. Pod utjecajem okolnih talijanskih dijalekata u moliškohrvatskome dolazi do postnazalne sonorizacije, npr. *nk* > *ng* (mol.hrv. *ušenga*), *nč* > *nž* (mol.hrv. *zvondžič*), *nc* > *nž* (mol.hrv. *kondze*). Posebno je zanimljiv romanizam *lindzun*, koji pokazuje prijelaz *nc* > *nž* do kojega je došlo na talijanskome tlu, a lik prenesen 'z *one bane mora* imao je suglasničku skupinu *nc*, kao likovi koje susrećemo u primorskim govorima u Hrvatskoj (npr. *lāncūn*, *lincūn*, *lencūn*).

U moliškohrvatskome dijalektu prilično je velik broj riječi koje počinju suglasničkom skupinom *mb*. Navodili smo posuđenice iz abrućeško-moliškoga dijalekta, gdje skupina *mb* često postaje inicijalnom uslijed afereze (mol.hrv. *mbašatur*, abr.mol. *mbašciatorə*, tal. *ambasciatore*), nerijetko u kombinaciji s promjenama *mp* > *mb* (mol.hrv. *mbičat*, abr.mol. *mbiccìa*, tal. *impicciare*), *nv* > *mb* (mol.hrv. *mbeč*, abr.mol. *mbéca*, tal. *invece*), *nf* > *mb* (mol.hrv. *mburmat*, abr.mol. *mburmà*, tal. *informare*). Preuzimanjem riječi s inicijalnom suglasničkom skupinom *mb* došlo je do inovacije u moliškohrvatskome fonološkome sustavu. Ta se inicijalna skupina pojavljuje i u izvornim hrvatskim riječima. Nastaje prostezom nazala *m* (mol.hrv. *mbackivat*), a slijedom *mb* počinju i inicijalne skupine triju suglasnika *mbl*, *mblj*, *mbr*, do kojih dolazi dodavanjem nazala *m* ispred skupine *bl* (mol.hrv. *mblid*, *mblejat*) i epentezom bilabijala *b* između *m* i *l*, *lj* i *r* (mol.hrv. *mbliko*, *mblad*, *mbljaskat*, *mbrav*, *mbraz*).

U južnim talijanskim dijalektima često dolazi do asimilacije suglasničkih skupina *nd* i *mb*, koja dovodi do nastanka geminiranih suglasnika *nn* i *mm*. Premda se u moliškohrvatskome geminate u posuđenicama reduciraju (npr. mol.hrv. *penit*, abr.mol. *ppènnə*, tal. *pendere*; mol.hrv. *boma*, abr.mol. *bbòmmə*, tal. *bomba*), u kručkome govoru iza kratkoga naglašenoga vokala često dolazi do udvostručenja suglasnika, čime se postiže talijanska struktura sloga. Pod utjecajem abrućeško-moliškoga dijalekta dolazi i do redukcije završnoga vokala, koja je tipična je za govor Kruča, a nema je u mundimitarskome.

Još se po jednoj fonetskoj odlici razlikuju dva moliškohrvatska govora. U mundimitarskome i kručkome u izgovoru se ne čuje skupina *kv*, koje nema u talijanskome kao ni u abrućeško-moliškome dijalektu, nego se *v* realizira kao talijanski poluvokal *w* (*kuas_M* [k_uās], *kvas_K* [kwa:s]). Nije isti slučaj sa skupinama *tv* i *dv*, koje su također strane standardnotalijanskomu, kao i abrućeško-

moliškomu sustavu, ali u mundimitarskome se čuvaju (npr. *stvara* [stvâra], *dva* [dvâ]), dok se u kručkome izgovaraju kao *tw* i *dw* (*stvara*_K ['stwa:r^a], *dva*_K [dwa]).

Pojedine glasovne promjene nastale pod utjecajem abruceško-moliškoga dijalekta postale su moliškohrvatska svojina. Dolazi do sustavnih prilagodbi standardnotalijanskih riječi, što znači da govornici moliškohrvatskoga više ne preuzimaju pojedine riječi iz abruceških ili moliških talijanskih govora, nego sami prilagođavaju talijanske riječi svojemu dijalektu. Stoga smo u ovome radu navodili i riječi poput mol.hrv. *imbortand* (tal. *importante*), *presidend* (tal. *presidente*), *veramend* (tal. *veramente*), *kumbeta*_M / *kumbata*_K (tal. *confetto*), koje nismo našli u Giammarcovu rječniku. Jednako se tako moliškohrvatskomu sustavu prilagođuju i talijanski galicizmi i anglizmi. Primjerice, u mundimitarskome je rječniku zabilježena riječ *grimber*_M [gřimber] 'vrsta kamioneta (s četiri pogonska kotača)', prilagođenica talijanskoga galicizma *grimpeur*,⁹⁰ s tipičnom postnazalnom sonorizacijom *mp* > *mb*, koju čujemo i u izgovoru *kombjüter* 'kompjutor, računalo'.⁹¹ No, valja reći da se izgovara i *kompjüter* jer je standardnotalijanski utjecaj sve naglašeniji, a nedvojbeno je prisutan i izravni utjecaj engleskoga.

Bibliografija

- Arj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1880. – 1976.
- Francesco Avolio, „Dialecti meridionali”, u: *Enciclopedia dell'italiano*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2011., 873–878.
- Charles Barone, *La parlata croata di Acquaviva Collecroce. Studio fonetico e fonologico*, Firenze 1995., Olschki.
- Walter Breu, „Romanisches Adstrat im Moliseslavischen”, *Die Welt der Slaven*, 43, 1998., 339–354.
- Walter Breu; Giovanni Piccoli, *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*, Campobasso, 2000.

⁹⁰ Talijanski je preuzeo francusku riječ *grimpeur* 'penjač' (< fr. pridjev *grimpeur*, *-euse* 'koji se penje'). U talijanskome se prilagođenica *grimper* koristi kao naziv za model traktora (*Lamborghini Grimper*, usp. https://it.wikipedia.org/wiki/Lamborghini_Trattori).

⁹¹ Usp. u južnotalijanskome govoru Barija (pokrajina Puglia) *ucom'biù* 'računalo' (Dialettando s. v. tal. *computer*).

- Dalibor Brozović, „Kruč (Acquaviva Collecroce; OLA 44a)”, u: Ivić, Pavle et al., *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo 1981, 393–398.
- Dalibor Brozović, „Fonologija hrvatskoga jezika”, u: Babić, Stjepan et al., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku*. Zagreb 1991., HAZU/Globus, 381–452.
- Dalibor Brozović, *Fonologija hrvatskoga standardnog jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 2007.
- Dialettando = *Dialettando.com. I termini dialettali di dialettando.com.* (URL: <http://www.dialettando.com/dizionario/dizionario.lasso>)
- ET = *Enciclopedia Treccani.* (URL: <http://www.treccani.it/enciclopedia/molise/>)
- FCD = *Flora Croatica Database.* (URL: <http://hirc.botanic.hr/fcd>)
- FCM = *Forum Casalnuovo Monterotaro.* (URL: http://www.casalnuovomonterotaro.net/forum/topic.asp?rand=5334240&whichpage=21&TOPIC_ID=608&)
- Ernesto Giammarco, *Grammatiche delle parlate d'Abruzzo e Molise*, Artigianelli abruzzesi, Pescara 1960.
- Ernesto Giammarco, *Dizionario abruzzese e molisano*, 4 voll., Edizioni dell'Ateneo, Roma 1968 – 1979.
- Nicola Gliosca, *Pregchiere na-našu*, 2006. (URL: <http://nicolagliosca.altervista.org/opere/Pregchiere%20na-nasu.pdf>)
- Corrado Grassi; Alberto A. Sobrero; Tullio Telmon, *Fondamenti di dialettologia italiana*, Laterza, Roma 1997.
- HJP = *Hrvatski jezični portal.* (URL: <http://hjp.novi-liber.hr/>)
- Josip Jernej, *Fonetica italiana con nozioni di metrica*, Zagreb 1977., Sveučilište u Zagrebu.
- Josip Lisac, „Moliškohrvatski idiomi”, *Čakavska rič*, 29 (1), 2001., 89–94.
- Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2003.
- Josip Lisac, „Moliško hrvatski govori i novoštokavski ikavski dijalekt”, *Kolo: časopis Matice hrvatske*, 18 (3-4), 2008., 7–14. (URL: <http://www.matica.hr/kolo/309/moliskohrvatski-govori-i-novostokavski-ikavski-dijalekt-20515/>)
- Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009.
- Michele Loporcaro, *Profilo linguistico dei dialetti italiani*, Laterza, Roma 2009.

- Mira Menac-Mihalić; Antonio Sammartino, „Adaptacija talijanizama u moliškohrvatskom govoru Mundimitra”, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, 2003., 39–47.
- Žarko Muljačić, „Nuovi dati sulle colonie croate nell’Italia meridionale con particolare riguardo a quelle estintesi da secoli in Campania”, *Linguistica*, 45, 2005., 189–202.
- NG = *Naški govor*. (URL: <https://naskigovor.wordpress.com/>)
- „Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche”, *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, 297., 1999. (URL: <http://www.camera.it/parlam/leggi/99482l.htm>)
- Giovan Battista Pellegrini, *Carta dei dialetti d’Italia*, Pacini, Pisa 1977.
- Ana Perinić, „Moliški Hrvati. Rekonstrukcija kreiranja i reprezentacije jednog etničkog identiteta”, *Etnološka tribina*, 36 (29), 2006., 91–106.
- Agostina Piccoli, „Fonološki prikaz govora u Mundimitru”, *Hrvatska obzorja*, 4, 1995., 877–896.
- Agostina Piccoli; Antonio Sammartino, *Rječnik moliškohrvatskog govora Mundimitra*, Fondazione “Agostina Piccoli” / Matica hrvatska, Mundimitar/Zagreb 2000.
- Milan Rešetar, *Le colonie serbo-croate nell’Italia Meridionale* [prijevod na talijanski, predgovor, bilješke, bibliografija Walter Breu i Monica Gardenghi], Amministrazione Provinciale, Campobasso 1997.
- RŽ = *Riča živa / Parola viva. Džurnal do Kroati iz Moliza / Periodico dei Croati del Molise*. Mundimitar/Montemitro. Fondazione “Agostina Piccoli”, 2002. i dalje. (URL: http://www.mundimitar.it/fap/frame_hr/fap.hr.htm)
- Antonio Sammartino, *Kako se zove... / Come si chiama...*, Fondazione “Agostina Piccoli”, Mundimitar 2008.
- Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1971. – 1974.
- Anita Sujoldžić; Božidar Finka; Petar Šimunović; Pavao Rudan, „Jezik i porijeklo stanovnika slavenskih naseobina u pokrajini Molise, Italija”, *Rasprave Zavoda za jezik*, 13, 1987., 117–145.
- Petar Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Brevijar, Supetar 2006.
- Petar Šimunović, „Moliški Hrvati i njihova imena. Molize i druga naselja u južnoj Italiji u motrištu tamošnjih hrvatskih onomastičkih podataka”, *Folia onomastica Croatica*, 20, 2011., 189–205.
- Sandra Tamaro, „O etimologiji romanizama iz semantičkoga polja odijevanja (na primjeru čakavskoga govora Boljuna)”, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 18, 2013., 269–284.
- Fiorenzo Toso, *Le minoranze linguistiche in Italia*, Il Mulino, Bologna 2008.
- Nada Županović, „Opis fonoloških odstupanja hrvatskih govornika pri usmenom izražavanju na talijanskom jeziku prema Jernejevu modelu

kontrastivne fonološke analize”, u: *Zbornik Međunarodnoga znanstvenog skupa u spomen na prof. dr. Josipa Jerneja (1909. – 2005.)*, Filozofski fakultet, Zagreb 2012., 315–324.

Sažetak

Prije više od pet stoljeća, bježeći pred Turcima, Moliški su se Hrvati otisnuli od matične zemlje, ‘*z one bane mora*’ (‘s one strane mora’), iz područja između Cetine i Neretve. Njihov dijalekt, štokavsko-ikavskoga tipa, s ponešto čakavskih primjesa, danas se govori u trima mjestima talijanske pokrajine Molise: Mundimitar (tal. *Montemitro*), Kruč (tal. *Acquaviva Collecroce*) i Stifilič ili Filič (tal. *San Felice del Molise*). Razvijao se odvojen od ostalih hrvatskih dijalekata, a poglavito zbog dugotrajna dodira s moliškim i abrućeškim talijanskim govorima te u novije vrijeme i sa standardnim talijanskim, doživio je znatne promjene na svim jezičnim razinama. U članku se analizira utjecaj abrućeško-moliškoga dijalekta na moliškohrvatski fonetski i fonološki sustav, a radi usporedbe navode se i likovi iz standardnoga talijanskoga jezika. Ustanovljeno je da su brojne riječi iz abrućeško-moliškoga dijalekta ušle u moliškohrvatski, a glasovne promjene koje se u njima uočavaju vrlo se često događaju i u izvornim hrvatskim riječima.

Some Molise Croatian sound changes under the
influence of Abruzzo-Molisan dialects

(Summary)

Molise Croatian is a minority language in the Molise region of southern Italy. It is spoken by the population that five centuries ago left their home country ‘*z one bane mora*’ (on the other side of the sea), fleeing from the Ottoman invasion. Today it is preserved only in three villages that are situated several kilometers from the border with Abruzzo: *Montemitro* (*Mundimitar*), *Acquaviva Collecroce* (*Živa Voda Kruč*) and *San Felice del Molise* (*Filič*). Their language is of Shtokavian-Ikavian type, with some Chakavian traits. Since it was isolated for centuries from the language spoken in its homeland, Molise Croatian has undergone considerable modifications at all linguistic levels. The article analyzes some sound changes in Molise Croatian that occurred due to the immediate contact with the Italian dialects spoken in the regions of Molise and Abruzzo.

Keywords: sound changes, Croatian, Molise Croatian, Italian, Abruzzo-Molisan dialect